

هشترود و دانشوران

(جلد اول)

موقعیت و ویژگی‌های جغرافیایی و اقلیمی -
پیشینه و ویژگی‌های تاریخی و اجتماعی -
تحولات سیاسی، فرهنگی و اقتصادی (با نگاهی به تاریخ آذربایجان)

با مقدمه دکتر امیرشقاقی

(عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی تبریز)

تألیف: احمد علّامی

سرشناسه	علامی، احد، ۱۳۳۷
عنوان و پدیدآور	هشترود و دانشوران/ مؤلف احد علامی/ با مقدمه دکتر امیر شقاقی.
مشخصات نشر	تهران: ستوده/ ۱۳۹۰
مشخصات ظاهری	ج ۳
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۵۰۰۳-۶۷-۳: دوره ۲-۶۲-۵۰۰۳-۶۰۰-۹۷۸: ج ۱؛ ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۰۳-۶۵-۹: ج ۲؛ ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۰۳-۶۶-۶: ج ۳؛ ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۰۳-۶۰-۲: ج ۴
فهرست‌نویسی	بر اساس اطلاعات فیبا
مترجمات	ج ۱. ویژگی‌های جغرافیایی و اقلیمی- موقعیت طبیعی- پیشینه تاریخی ... ج ۲. بزرگان، پیشگامان فضل و دانش و مفاخر ماندگار ... ج ۳. ویژگی‌های فرهنگی، فرهنگ، آداب و آیین‌ها ...
موضوع	مشاهیر - ایران - هشترود - سرگذشت‌نامه
موضوع	هشترود - سرگذشت‌نامه
شناسه افزوده	امیر شقاقی، عبدالاحد، مقدمه‌نویس
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۰ ۵۲۵/ش/DSR۲۱۲۷
رده‌بندی دیویی	۹۵۵/۵۵۲۶ شماره کتابشناسی ملی: ۲۴۰۷۹۲۶

انتشارات ستوده/ شماره ۲۵/ خیابان ارک جدید/ خیابان طالقانی/ تبریز

کدپستی: ۵۱۳۷۷۷۸۷۷۹

تلفن: ۵۵۶۷۸۱۸ - فاکس: ۵۵۴۵۸۰۳

E-mail: sotodeh.pub@gmail.com

هشترود و دانشوران

تألیف: احد علامی

با مقدمه دکتر عبدالاحد امیر شقاقی

• طرح روی جلد: اثر نقاشی سید محمد بطحانی • خوشنویسی: جعفر بصیری • طراحی جلد: بختیار رنجبری

تاریخ نشر و توبت چاپ: ۱۳۹۰- چاپ اول/ قطع و تیراژ: وزیری/ ۱۰۰۰ نسخه

حروفچینی: مؤسسه آدین کامپیوتر/ چاپ: میهن

تعداد صفحات: ۲۲۸۲ صفحه

و ۱۶ صفحه رنگی مستر

شابک دوره ۳-۶۷-۳-۹۷۸-۶۰۰-۵۰۰۳-۶۷-۳ ISBN: 978-600-5003-67-3

شابک جلد اول: ۲-۶۴-۲-۹۷۸-۶۰۰-۵۰۰۳-۶۴-۲ ISBN: 978-600-5003-64-2

تمام حقوق این اثر محفوظ و حق چاپ و نشر مخصوص مؤلف است.

تقدیم به:

♦ پیشگاه یگانه گوهر هستی پیامبر اکرم (ص) که بعثت او حلول نور علم و حیاتش پرشورترین حماسه‌ی تاریخ است و مشعل‌داران فضل و دانش که مظهر ولایت و رهرو این راهند.

♦ ارواح طیبه‌ی شهیدان شاهد که با نثار خونشان، بزم عشق را صفایی دیگر بخشیدند.

♦ روح پرفکوح پدرم که چراغ دانش و پژوهش را فرا راهم افروخت.

♦ همسر و فرزندانم که با صبر و ایثار خود، امکان پژوهش و نگارش این مجموعه را برایم فراهم نمودند.

و مردم فهیم و قدرشناس هشتروند و چاراویماق، آن دیار یاران و زادگاه فرزندگان که آفرینندگان فرهنگ و هنر ایران زمین‌اند.

«مؤلف»

از صدای سخن عشق ندیدم خوش تر
یادگاری که در این کنبه دوار بماند

«حافظ»

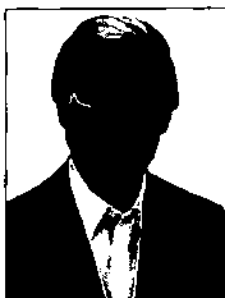
دکارت می گوید:

«من می اندیشم پس هستم»

من می گویم:

«من هستم پس می اندیشم»

«پرفسور محسن هشتروزی»

احمد علامی فرزند حجة الاسلام والمسلمین آقامیرزا علی اصغر علامی،
نواده آخوند ملا محسن علامی «هشترودی» متولد ۱۳۳۷ (هشترود)، از تبار
روحانیت، دارای سوابق عالی فرهنگی و آشنا به مبانی تحقیق، در سال ۱۳۵۷
بعد از فراغت از تحصیل در دانشسرای تربیت معلم به خدمت آموزش و

پرورش درآمد و به کار تعلیم و تربیت نوباوگان شهر و دیار خود پرداخت و فعالیت‌های مطبوعاتی و
پژوهشی را نیز با چاپ تعدادی مقاله در نشریات تجربه کرد. ۱۳۷۰ حسب نیاز و نیل به فراگیری علوم حوزه
و دانشگاه، در گزینش سراسری تحصیلات تکمیلی مرکز آموزش عالی (حوزه علمیه شهید شاه‌آبادی - واحد تبریز)
ثبت‌نام و در رشته «فقه و مبانی حقوق» پذیرفته شد. ۱۳۷۵ به تبریز منتقل و به موازات تدریس و تحصیل،
سال‌ها خوشه‌چین محضر اساتید حوزه و دانشگاه بوده و به کسب دانش و فضائل پرداخته، بخشی از فراغت
بلکه سهمی از برنامه زندگی خود را صرف تدوین وقایع تاریخی کشور به ویژه تاریخ و فرهنگ آذربایجان و
موطنش نموده به وضوح دریافته بود منبعی که بتواند در حوزه‌ی هشترود و چاراویماق راهنمای دانشجویان و
پژوهشگران در ابعاد مختلف باشد و جویندگان و کاربران را به منابع موردنظر رهنمون شود، خالی است.

لذا، به واسطه‌ی عشق به زادگاه خود و آبا و اجدادش و در بُعدی فراتر به وطن، سنت‌ها و ارزش‌های
دینی و ملی و از طرفی زمینه‌ها و تجارب کاری که توانمان داشت، پای در راه سترگ تحقیق و تألیف گذاشت
و با تخصص در زندگی بزرگان علم و اندیشه و انجام پژوهش‌های منظم و مستمر، منابع خطی، چاپی و اسناد
آرشیوی را مورد مطالعه و تحقیق دقیق قرار داده و سرانجام این اثر نفیس فراهم و زیور طبع یافت و اینک به
جامعه‌ی علم و فرهنگ و ادب تقدیم می‌دارد.

مؤلف، در راه اعتلای نام بلند ایران و آذربایجان و دسترسی به آثار عظیم ملی و معنوی و یافتن
سندی ماندگار بر کیاست و لیاقت مردمان باصلابت دیارش، با عزیمت به نقاط مختلف منطقه، مراکز
استان‌ها و برخی کشورهای مجاور و ارتباط مداوم با بزرگان طوایف و هشترودی‌تباران مقیم اقصی نقاط
داخل و خارج کشور، و دستیابی به اطلاعات و اسناد دست اول، هر جا که حکایتی از تاریخ و فرهنگ
بوده قلم‌اش آن گونه ثبت کرده که بوده و دین خود را به فرهنگ موطن خویش ایفا نموده است.

این پژوهشگر هشترودی که سال‌ها با سمت مدیر کتابخانه مرکز آموزش عالی (شهید دکترهشتی تبریز) به
خدمت اشتغال داشته، سال ۱۳۸۵ به عنوان کارمند و محقق نمونه در مراکز تربیت معلم استان آذربایجان شرقی
برگزیده شد و در مهرماه ۱۳۸۶ با ۳۰ سال تجارب فرهنگی و پژوهشی به افتخار بازنشستگی نایل آمد و
اکتون نیز در حوزه‌ی فرهنگ و پژوهش هم‌چنان فعال و کوشاست. دفتر حاضر، اثری ماندگار و حاصل بیش
از ۱۰ سال تلاش و همت اوست...

فیض روح القدس از باز مدد فرماید

دگران هم بکنند آنچه مسیحا می‌کرد

«حافظ»

دکتر سیده مهدی حمیم اسکویی^۱

(مدیرعامل «کلینیک مدیریت آذربایجان»^۲ و بانی خدمتی ارزنده به هموطنان ارجمند)

تفکر و تعمق در تاریخ بشری و پرداختن به ابعاد حیات عقلانی و علمی انسان‌های بزرگ و صاحبان اندیشه و معرفت که هر کدام در زمان خویش پرچم‌دار علم و مشعل هدایت در جامعه بوده‌اند، نه تنها ما را به سوی رشد انسانی و معنوی رهنمون می‌شود، بلکه نسل امروز و فردا را با آثار و مآثر این فرزانتگان، الگوها و اصالت تمدن و فرهنگ و هویت‌مان آشنا می‌سازد و مجامع انسانی را با گذشته، حال و آینده پیوند می‌دهد.

در این میان، مورخان و نویسندگانی که مسئولیت تحریر و تدوین جریان تاریخ و شرح و نشر وقایع مهم کشور را بر عهده داشته و دارند، بدون تردید انسان‌های خلاق و ارجمندی هستند که با تمام اخلاص و دلبستگی در این راه خطیر و پُریچ و خم صرف عمر کرده و در راستای معرفی و حفاظت از آثار پیشینیان، گنجینه عظیم و ارزشمند معنوی، منابع ملی و میراث فرهنگی وطن عزیزمان با جان و دل کوشیده و همواره دل در گرو خدمت به خلق خدا و سعادت جامعه نهاده‌اند و اگر نبود چنین انسان‌های خدوم و سخت‌کوش در طول تاریخ، قطعاً جهان امروز وضعیتی متفاوت با وضعیت کنونی را داشت

عمرش دراز باد کسی، کو به روزگار

در فکر زنده کردن محصول عمرهاست

۱ - دارای لیسانس مدیریت صنعتی / فوق لیسانس مدیریت اجرایی / دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری / گواهینامه دکترا در مدیریت و رهبری / دانش‌پذیر (در حال دفاع) دکترای مدیریت کسب و کار - استراتژیک.

۲ - مجتمع علمی و تحقیقاتی موسوم به «کلینیک مدیریت آذربایجان» واقع در کوی ولی عصر «عج» تبریز، مستقر در پارک علم و فناوری استان آذربایجان شرقی و یکی از مراکز پیشرو در ارائه خدمات علمی و انجام فعالیت‌های پژوهشی (با مدیریت عالی و محیط مناسب آموزشی) می‌باشد که منطقه شمال غرب کشور را تحت پوشش خود قرار داده و در نشر دانش و دانایی، پاسداری از فرهنگ اصیل اسلامی و ایرانی و اعتلای کشورمان همواره کوشیده است. (رجوع شود به فصل اول / صفحات ۳۶ و ۳۷ کتاب حاضر).

بر همین اساس، یکی از بهترین کارهایی که نزد خدا پسندیده و ارجمند می‌باشد و پیامبر گرامی اسلام خاتم النبیین حضرت محمد بن عبدالله (ص) نیز از آن به عنوان «باقیات الصالحات» تعبیر فرموده و بر اجرا و استمرار آن همواره تأکید داشته، کوشش خالصی است که در رشد آگاهی مردم و نشر علم انجام می‌یابد.

بنده‌ی ناچیز و خوشه‌چین ارباب علم و تمیز با درک این حقیقت و با اندک بضاعت خود، اقدام به تدوین و تألیف این مجموعه‌ی تاریخی و فرهنگی نمودم ولیکن در مراحل شکل‌گیری و تکوین این پروژه ملی، انسان‌های بلندنظر و مخلصی پیوسته مرا مرهون محبت‌ها و الطاف خویش قرار دادند و به اهداف متعالی که به طور مرتب پیگیر آن بودم، رهنمون شدند که جای شکر و سپاسگزاری است.

من خسی بی‌سر و پایم که به سیل افتادم

آن که می‌رفت مرا هم به دل دریا بُرد

لذا، از تمامی این عزیزان و سروران ارجمند که نام‌شان در مَطَّلَع کتاب و در فهرست اعلام به نیکی یاد شده و در تاریخ این سرزمین ماندگار گشته‌اند، ضمن اظهار قدردانی، این نکته را یادآوری می‌نمایم:

مجموعه‌ی حاضر پس از ویرایش نهایی که آماده‌ی چاپ بود، توفیق یارم گشت و از طریق دوست بسیار عزیزم آقای علی مولوی (مدیر مسئول نشریه وزین «عصر آدینه»)، افتخار آشنایی با یکی دیگر از فرزندان دانشور آذربایجان و انسانی فرهیخته و فاضل یعنی «استاد سیدمهدی حمیم اسکویی»، نصیب شد و ایشان در اثر درایت و اشرافیت عالی که نسبت به جایگاه رفیع علم و پژوهش و اهمیت کار تحقیق و تألیف دارند، با تأسی بر نیاکان خود و عشق خدمت به وطن خویش، ضمن حمایت‌های معنوی از این حرکت فرهنگی و پشتیبانی بی‌دریغ جهت چاپ و نشر کتاب حاضر، بانی خیر و عامل خدمتی ارزنده شدند و اینک انتشار چاپ اول این اثر تاریخی تحقّق یافته و در دسترس عموم علاقمندان و هم‌وطنان عزیز قرار گرفته که کمتر کسی را چنین توفیق‌ها فراهم می‌آید.

در بیان ارزش ذاتی و اهمیت اقدام خوب و خالصانه‌ی ایشان، همین بس که در کلام گُهر بار معصوم (ع) به «اندوخته‌ای ماندنی» تعبیر شده است که در هر حال قابل تقدیر و تحسین می‌باشد. «وَجَزَاهُ اللهُ فِي الدَّارَيْنِ بِمُحَمَّدٍ وَآلِهِ خَيْرَ الْكُونِ».

مؤتلف

بسم الله الرحمن الرحيم

قال ابو عبد الله (ع) اذا كان يوم القيامة جمع الله غرر كل الناس في علماء واحد
 ووضعت الموازين فيوزن دماء الشهداء مع دماء الهملاء فيخرج مداداً

على دماء الشهداء (۱)

در حضور امام صادق (ع) : روز قیامت هنگامی که خداوند عالم تمام مردم را
 در عصم محشر جمع نمود و ترازوی عدل الهی برقرار شد خون شهدا را با
 مرکب و دماء علماء می سنجند و در مرکب علماء و دانشمندان بر خون
 زیارت و برتری پیدا میکند

کتاب حاضر که در باره تاریخ و معارف علمی شهرستان هشتروند تعلیم
 معظم جناب آقای حاج احمد آقا علّامی «وقاه الله من شر البوائع»
 نوشته شده کتاب شریفی است این جانب مقداری از آن را با سبقت
 کردم لذت بردم زیرا براساس تتبع و باطلی کاملاً تازه و عقل پیچ
 شده و حالات علماء را عاقلانه بدون افراط و تفریط ذکر نموده
 و لادشاهان خدماتشان و وفاتشان را با عبارات ساده و عوام فهم
 بهمی توانستند متفاده کند بسیار زحمت کشیده اند اجازت خداوند
 الله فی الدارين خیر و اشل الله زنی الکرم ان یدلیم توفیقهم
 و ان یکثر من الافاضل الشاهد واضرب اثم البر للطف و هو
 وبالاجتهاد جری ۱۰ ذیحجه الحرام ۱۴۲۲

(۱) سفینه البحار ج ۲ ص ۲۰

متن تفریط حضرت آیت الله علامی هشترودی «مدظله العالی»

بسم الله الرحمن الرحيم

قال ابو عبد الله (ع) اذا كان يوم القيامة جمع الله عز و جلّ الناس في صعيد واحد و وضعت الموازين، فيوزن ذماء الشهداء مع مداد العلماء، فيرجح مداد العلماء على ذماء الشهداء.^۱

و فرمود امام صادق (عليه السلام): روز قیامت، هنگامی که خداوند عالم تمام مردم را در عرصه‌ی محشر جمع نمود و ترازوی عدل الهی برقرار شد خون شهدا را با مرکب و مداد علماء، می‌سنجند، مداد و مرکب علماء و دانشمندان بر خون شهداء زیادت و برتری پیدا می‌کند.

کتاب حاضر که درباره‌ی تاریخ و مفاخر علمی شهرستان هشتروود به قلم دانشمند معظم قره‌عینی جناب آقای حاج احداقا علامی «وقاه الله من شرّ النوائب» نوشته شده کتاب شریفی است.

این جانب، مقداری از آن را با دقت مطالعه کردم لذت بردم زیرا بر اساس تتبع و با اسلوبی کاملاً تازه و عقل‌پسند نوشته شده و حالات علماء را عادلانه بدون افراط و تفریط ذکر نموده تاریخ ولادت‌شان، خدمات‌شان و وفات‌شان را با عبارات ساده و عوام‌فهم آورده همه می‌توانند استفاده کنند بسیار زحمت کشیده له‌آجره و رفع‌الله قدره و جزاه‌الله فی الدارين خیراً و أسئل الله ربی الکریم أن یدیم توفیقہ لنشر أشغال هذا و أن یکثرین الأفاضل أشباهه و أضرابه أنه البر اللطیف و هو یکل شیء قدير و بالإجابة جدير.

۱۰ ذیحجه الحرام ۱۴۲۳

محقق علامی هشترودی

متن تقریظ پُرفسور موسی محمدنژاد*

مواالحکیم

بسیاری از کتاب‌های منتشر شده در حوزه‌ی «تاریخ و فرهنگ»، به وضوح نشان می‌دهند که تاریخ ایران را عمدتاً پادشاهان و یا قلم به دستان وابسته به دربارها نوشته‌اند. در نتیجه، دور از ذهن نیست تا تصوّر شود که چنین تاریخ‌ها فقط منعکس‌کننده‌ی دنیاهای و آرزوهای درباریان و اطرافیان‌شان باشند.

در کنار اینها، تاریخ‌نگاران و محققین دانشور و علاقه‌مند به تاریخ و فرهنگ ایران نیز داشتیم که عمر شریف خود را صرف تدوین تحولات اجتماعی و تألیف کتاب‌های گرانقدری در زمینه‌ی ایران‌شناسی کرده‌اند که تمرکز ذهن و حاصل کارشان، صرفاً برای رضایت و جلب نظر درباریان نبوده است، بلکه این گونه آثار به عنوان چراغ راه نسل‌ها، در اعصار مختلف مورد استفاده قرار گرفته و دربردارنده‌ی تاریخ حقیقی ایران می‌باشد.

تاریخ‌نویسان برجسته‌ی غیر ایرانی نیز درباره‌ی ایران قلم‌فرسایی کرده‌اند و صاحبان این نوشته‌ها در تعیین روند تحولات این کشور و یا در توضیح و تفسیر آن، موفق بوده‌اند. لیکن، به دست آوردن اسناد معتبر، آن چنان که امروزه قابل دسترسی است در اختیار این نویسندگان نبوده است. در نتیجه، همین امر یکی از مشکلاتی است که نقش این نوشته‌ها را در تحولات جامعه‌ی ما کم‌رنگ یا بیرنگ می‌کند. کمبود و مشکل دیگر این آثار، عدم آشنایی محققین فوق به فرهنگ و سنت‌های ماست که آشنا نبودن به این سنت‌ها و باورها، چه بسا تعبیرها و تفسیرها از حوادث و رویدادها را به بیراهه برَد.

تاریخ هرگز جدا از معیارها، ارزش‌ها، باورها، قضاوت‌ها، سنن و مذاهب جوامع انسانی نبوده است و بر همین اساس، اثر تاریخی ارزشمند، اثری است که منعکس‌کننده‌ی واقعیت‌های موجود و هشداردهنده‌ی تحولات آینده باشد و نوشتن چنین تاریخ‌ها فقط به وسیله‌ی نویسندگان خود آن جامعه میسر است.

* استاد دانشگاه‌های: ای آی تی (AIT) تایلند، بریتیش کلمبیا (کانادا) و واشنگتن آمریکا (رجوع شود به متن بیوگرافی ایشان، مندرج در جلد دوم، فصل چهارم، صفحه ۸۲۴ کتاب حاضر)

ایران، سرزمینی است پهناور و متشکل از اقوام و نژادهای گوناگون با آمیزه‌ای از غرور ملی و سرفرازی که هر کدام با زبان و فرهنگ خود زندگی می‌کنند و آداب، سنت‌ها، مراسم و معیارهای خاصی را ارج می‌نهند و چه بسا، ادبیات و ویژگی‌های مختلف اجتماعی و اقلیمی خیلی شبیه به هم نباشند. اگر ادعا شود که طرز لباس پوشیدن، راه رفتن، خندیدن و گریه کردن ملّیتی متفاوت از ملّیت دیگر باشد، ادعای بی‌اساسی نیست.

آنچه که مطرح شد بیانگر این واقعیت است که تاریخ هر دیار و نسلی باید توسط محققین و نویسندگان خود آن نسل و دیار نوشته شود.

شهرستان هشتروند با توجه به قدمت تاریخی چند هزار ساله‌اش، هرگز مجموعه‌ی تحقیقی مدوّن به جامعیت اثر حاضر (تألیف آقای احد علّامی «هشتروندی») به خود ندیده بود و هرچه که بوده، بسیار محدود و از حد ورق‌پاره‌های خانوادگی و یا نقل دهن به دهن فراتر نرفته است. واقعیت این است که نقل دهن به دهن به مرور زمان از واقعیت خود تهی می‌شود و مواردی نیز به صورت افسانه درمی‌آید که بیشتر حامل آرزوهاست تا واقعیت‌های زندگی. به همین خاطر است که اکثریت ماها، بی‌خبر از تحولات تاریخی‌مان و هم‌چنین دستاوردهای فرهنگی پیشینیان و آثار و مآثرشان هستیم.

لذا، این اثر ارزشمند که حاوی اطلاعات جامع و طراز تاریخی است، از جنبه‌های گوناگون، حائز اهمیت و مورد تحسین و تمجید است. مؤلف محترم، خود از یک خاندان اصیل علم و ادب و بزرگ‌شده‌ی این دیار و در نتیجه شاهد فراز و نشیب‌های منطقه بوده است که شریک بودن در درد و رنج و سهم بودن در سرنوشت و هم‌زبانی و هم‌سوئی با مردمان دیارش و بازگویی رویدادها با هدف خدمت به مردم جامعه، واقعیت‌های تاریخی را روحی تازه می‌بخشد.

اهمیت دیگر کار مؤلف، پیش قدم و پیش کسوت بودن در این وادی خطیر است که با صرف بهترین ایّام عمر خود و تحمل همه‌ی سختی‌ها، از جان و دل کوشیده و با خلق چنین اثری ماندگار، خدمت برآزنده و درخور توجهی به این سرزمین تفویض داشته است و سال‌های سال نه تنها در دست نسل‌ها خواهد بود، بلکه به نسل‌های آینده نیز منتقل خواهد گشت و به عنوان «مرجع تحقیقی»، مورد استفاده قرار خواهد گرفت چه بسا که تاریخ‌ها بر این اساس نوشته شود.

هشتروند و تاریخ دیرینه‌اش، شاید برای خیلی از ایرانی‌ها، نامی آشنا نباشد، لیکن با دسترسی به این کتاب مجلّد و نفیس، سایر هم‌وطنان عزیز در اقصی نقاط داخل و خارج کشور، از اوضاع و احوال منطقه، سرگذشت مردمانش و مجموعه‌ی افتخارات علمی، فرهنگی، ادبی، هنری و

دستاوردهای پیشینیان ما آگاه خواهند شد و افق ذهن خوانندگان گرامی نسبت به رویدادهای تاریخی، فرهنگی و مسائل و وقایع مختلف مورد بحث و بررسی در این کتاب، روشن تر خواهد شد و شاید شباهت ها در غم و شادی هایمان نیز خواهند یافت و چه بسا، راه و روش خوب و پسندیده ی مؤلف ارجمند آقای علامی، بدین طریق دنبال شود و پژوهشگران مناطق دیگر دست به تحریر تاریخ چند صد ساله ی زادگاهشان بزنند.

در این حالت، تاریخ تحول ایران که تمامیت میهن عزیز ما را شامل شود، به تحریر درخواهد آمد و فرزندان این آب و خاک با تکیه بر اصالت تمدن و فرهنگ ایرانی و با تلاش و کوشش روزافزون، بر غنا و شکوه وطن خواهند افزود و قدر و منزلت خود را بیشتر خواهند یافت و بر ارجمندی موطن خویش و حفظ میراث پرارزش آن، بیش از پیش توجه خواهند نمود.

زمستان ۱۳۸۸ شمسی

دکتر موسی محمدنژاد

متن تقریظ دکتر زین العابدین ابراهیم زاده*

«موالحمی»

استاد ارجمند و فاضل جناب آقای احد علامی

اطلاع و مشاهده‌ی تلاش‌های جنابعالی در گردآوری و تدوین دایرةالمعارفی از تاریخ و بزرگان و دانشوران «هشترود» که بی‌تردید سختی‌ها و مرارت‌های زیادی را به همراه داشته است، هر فرد فرهنگدوستی را به تحسین وامی‌دارد.

اهمیت این اثر ارزشمند از جهات زیادی قابل بررسی است. اما به نظر اینجانب، مواردی که ذیلاً ذکر می‌گردد، از مشخصه‌های بارز این مجموعه‌ی گرانبهاست:

۱ - هشترود علیرغم این که فروزانگان و مردان بزرگی را در همهی رشته‌ها تحویل جامعه داده است، از گمنامی دیرینه، حتی در سطح استان رنج می‌برد و به تبع آن، آثار تاریخی با ارزش منطقه نیز کمتر معرفی گردیده است. بنابراین، اثر حاضر به خوبی از عهده‌ی معرفی آثار و مآثر مذکور برآمده و نقش اساسی را در این حوزه ایفا کرده است.

۲ - تاکنون کتابی جامع که محققین بتوانند در رابطه با هشترود به آن مراجعه نمایند، وجود نداشته است این کتاب هم مرجعی بزرگ و هم آغازی خوب و مناسب برای تحقیقات بعدی می‌تواند باشد.

۳ - از اصول تلاش جنابعالی، معرفی بزرگان بی‌نام و نشان را می‌توان نام برد که از سوگرایی درباره‌ی افراد و عذّه‌ای خاص به دور است، هرچند امکان این که عذّه‌ای دیگر از دسترس دور بوده، وجود دارد.

۴ - در زمانی که ارزش‌های مادی و منافع اقتصادی در تلاش‌ها و فعالیت‌های مستمر افراد، مهم‌ترین نقش را پیدا کرده است، وجود افرادی که هزینه صرف می‌کنند تا وطن و جامعه و مردم بزرگوارشان را با تمام فراز و نشیب‌هایش بشناسانند، امید را در دل‌ها هم‌چنان زنده نگه می‌دارد و به راستی:

«هالم از نالهی عشاق مبادا خالی»

که خوش آهنگ و فرح‌بخش نوائی دارد.

تبریز - ۲۲ بهمن ماه / ۱۳۸۸

دکتر زین العابدین ابراهیم زاده

* عضو هیأت علمی دانشگاه تبریز (رجوع شود به جلد دوم، فصل چهارم، صفحه ۶۳۴ کتاب حاضر)

متن تقریظ استاد سیده محمدمسعود نقیب*

بسم الله الرحمن الرحيم

آیا مردم در زمین به سیر و سفر نمی‌روند تا عاقبت حال پیشینیانشان را که از اینها بسیار بیشتر و قوی‌تر و مؤثرتر در زمین بودند، مشاهده کنند و آنچه اندوختند آنها را حفظ و حمایت بگرد. «سوره غافر/ آیه (۸۱)»

در هر طرف ز خیل حوادث کمین‌گهی است زان رو عنان گسسته دواند مدار عمر
بی عمر زنده ام من و این بس عجب مدار روز فراق را که نه در شمار عمر
«حافظ» سخن بگویی که بر صفحه‌ی جهان این نقش ماند از قلمت یاسدگار عمر

«هشترود و چاراویماق» این منطقه‌ی زرخیر را حکایت‌هاست و هر قصه‌ای را نیز روایت‌هایی است که برخی را از استاد به جا مانده از گذشتگان و بعضی را دهن به دهن از تاریخ شفاهی نسل به نسل نقل کرده‌اند. نقشه‌های جغرافیایی، تصاویر متعدد و زیبا از صحنه‌های مختلف طبیعت، بناهای تاریخی، اماکن باستانی، آبادی‌ها و آداب و رسوم این دیار با آن پیشینه‌ی کهن و مردمان پرتلاش را لازمی تحقیق و تخصص عمیق و دقیق است تا نکته به نکته و نقطه به نقطه‌ی این خطه را در اعصار و قرون گذشته به زیور تحریر و طبع بیارایند.

در این زمینه دوست ارجمند و پژوهشگر ستوه جناب آقای احد علامی با تحقیقات و تدقیقات جامع و مستندی از خصوصیات تاریخی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و آداب و سنن و ویژگی‌های گذشته و حال این منطقه با ریزبینی و وسواس عمیق در مجموعه‌ای قطور تحت عنوان «هشترود و دانشوران» به رشته‌ی تحریر درآورده است که نشان از زائیده شور و شوق و علاقه‌ی مشارالیه به این دیار دارد و افتخار این مجموعه به کسانی است که در جای جای این خطه‌ی حاصلخیز با تکیه بر فرهنگ و باور خویش، با حفظ اصول و ارزش‌های معنوی و اسلامی در گوشه‌ی زرخیزی از منطقه‌ی وسیع «آذربایجان» که به منزله‌ی سر کشور پهناور و همیشه‌ی جاوید ایران عزیز پایدار مانده‌اند.

جا دارد به عنوان تقدیر و امتنان به مؤلف این مجموعه‌ی موفق و به علاقمندان و مردمان غیور این دیار تبریک گفت و از خداوند متعال آرزوی توفیق و سلامتی روزافزون نمود. ان شاء الله

سیده محمدمسعود نقیب

۸۹/۲/۱۹

* فرماندار اسبق شهرستان هشترود، نویسنده، پژوهشگر و مدیر فعلی مرکز اسناد ملی، مدیریت شمال غرب کشور، (رجوع شود به فصل سوم، صفحه ۴۸۰ کتاب حاضر)

مقدمه‌ی دکتر عبدالاحد امیرشقاقی*

«هوالمعلم»

آنان که با امر مهم تحقیق و پژوهش سر و کار دارند مسلماً به مراتب بهتر و بیشتر از سایرین به صعوبت کار آن، خصوصاً حفظ امانت کامل در این وادی و تأثیرات گوناگون و شگرف موضوع تحقیق در جامعه‌ی علمی واقفند.

تحقیق تاریخی و تاریخ‌نویسی فقط حادثه‌نگاری نیست، بلکه ذکر کامل و بی‌غرضانه‌ی وقایع، بدون پیش‌داوری و با لحاظ کردن موضوع از زوایای مختلف است. چرا که ذکر خصوصیات محل وقوع حادثه و چگونگی آن و کیفیت زیست مردم و شرایط اقلیمی و جو حاکم و تأثیر این شرایط بر نحوه‌ی زندگی مردم آن جامعه و نیز چگونگی رفتار و زندگی حاکمان، علما، دانشمندان و افراد سرشناس هر منطقه تأثیر واضحی در زندگی و عملکرد نسل حاضر خواهد داشت.

بازنویسی و واگونی مشخصات جغرافیائی، علمی و تاریخی هر منطقه به همراه نحوه‌ی زندگی مردم و تأثیرپذیری از این مشخصات است که جمله‌ی مشهور «گذشته، چراغ راه آینده است» را معنی می‌نماید. چرا که این نسل حاضر هر قوم و جامعه است که سنن، آداب، عادات و دانش خود را از نسل گذشته به ارث می‌برد و این که گذشتگان او در کدام محل و با کدام شرایط و چگونه زندگی نموده و بر مشکلات خود چگونه غلبه نموده‌اند، طرز تفکر و عملکرد نخبگان آنها چگونه بوده است و چه کسانی با حداقل امکانات به حداکثر مدارج علمی دست پیدا کرده‌اند و اصولاً این جمعیت گذشته به کدامین روش و توسط چه کسانی راهنمایی شده‌اند و مشاهیر و دانشمندان قوم چگونه زیسته‌اند و هزاران سؤال دیگر که ذهن هر نوجوان و جوان نسل حاضر را مورد هجوم قرار می‌دهد و عطش او را به یادگیری و پندآموزی و عبرت از گذشته تشویق و تحریص می‌نماید. و بدیهی است که جایگاه رفیع محققین امین و دقیق را نیز در این امر مهم و خطیر کاملاً نشان می‌دهد.

لذا، بایستی از گذشته، پیوسته عبرت آموخت، هم‌چنان که شعراء، علما و ناصحان دلسوز و صدیق جامعه همواره بر این نکته تأکید داشته‌اند و یکی از هزاران نمونه‌ی بارز آن، قصیده‌ی معروف «خاقانی» است که با این مطلع شروع می‌شود:

هان ای دل صبرت بین، از دیده عبرت کن هان

ایوان مداین را آینه‌ی صبرت دان

والخ...

* عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی تبریز (رجوع شود به جلد دوم، فصل چهارم، صفحه ۷۰۹ کتاب حاضر)

آنچه موجب افتخار و مباهات ما ایرانیان است، داشتن سابقه‌ی تمدنی کهن و درخشان در تاریخ بشری است و آنچه این تمدن را مشعشع‌تر و درخشان‌تر می‌کند، تلفیق آن با تمدن انسان‌ساز «اسلام» است و این تمدن اسلامی ایرانی، چون گوهری تابناک بر پیشانی بشریت می‌درخشد و مسلماً آثار این تمدن بزرگ از طریق تحقیق و پژوهش محققین صدیق و امین به نسل حاضر رسیده است.

در جای جای «ایران بزرگ» از دیرباز اقوام و قبایل و جمعیت‌های مختلف با ادیان و سنن متنوع و آداب گوناگون با کمال آرامش و آسایش در کنار هم زندگی مسالمت‌آمیز داشته و دارند و قطعاً گنجینه‌های گرانقدری در بطن این مناطق در تاریخ این مملکت دارند که طبعاً تحقیق در آنها مفید فایده خواهد بود.

«سرزمین آذربایجان» از جمله مناطق پُرگنجینه‌ایست که در تاریخ ایران زمین و در بُرهه‌های گوناگونِ زمان، آثار آن ظاهر شده است. و در عین حال گنجینه‌های عظیمی که می‌توانند سرچشمه‌ی اطلاعات ذقیمت و مفیدی باشند، هنوز در بسیاری از مناطق این کشور نظیر «هشترود»، بکر و دست نخورده باقی مانده‌اند. قدر مسلم آنست که آنگاه می‌توانیم به وظیفه‌ی خطیر متولیان امرِ دانش‌پژوهی واقف شویم که قبول کنیم که شناخت بسیاری از پدیده‌های فرهنگی، اجتماعی و مدنی در گرو شناخت دقیق و جامع مناطق مختلف سرزمین پهناور ایران عزیزمان می‌باشد.

در این میان محال هشترود یکی از نواحی مستعد آذربایجان است که در دامنه‌های سرسبز کوه «سهند سربلند» (این نعمت بزرگ الهی که نشان بالندگی، رشادت و صلابت مردمان این دیار می‌باشد)، واقع گردیده است. محالی که زمانی به نام «غله‌ی آذربایجان» شهره بود و در حال حاضر شامل دو شهرستان یعنی «هشترود» به مرکزیت «سراسکند» یا همان «سراسمکانرود» و دیگری شهرستان «چاراویماق» به مرکزیت «قره‌آغاج» می‌باشد که این محال، دیرینه‌ی درخشان و پُرپها داشته و منطقه‌ای پُر محصول بخصوص از حیث کشاورزی است. لیکن به دلیل کم توجهی سابقه‌دار مسئولین و ادامه‌ی این کم‌توجهی، نه تنها نتوانسته است جایگاه واقعی خود را به دست آورد، بلکه در کمال تأسف از نظر مهاجرسازی در بالاترین رتبه قرار دارد. به طوری که برخی روستاهای این محال مستعد، خالی از سکنه بوده و یا با کاهش جمعیت روبروست.

به هر حال، کتابی را که در «مجموعه‌ی تاریخ و فرهنگ» تدوین و نگارش یافته و اینک مطالعه می‌فرمایید، حاصل تلاش مستمر و طولانی و ارزنده‌ی محقق گمنام ولی علاقمند و پُرکار و صدیق یعنی جناب آقای احد علاءی است که صرف‌نظر از این که ایشان به یک دودمان علم و ادب و خاندان

ریشه‌دار عالم‌پرور و نیک‌نام در شهرستان هشتروند تعلق دارند، خود نیز علاقه‌ی وافری به امر خطیر پژوهش از خود نشان داده‌اند. و امانتداری شایسته‌ای را که بایسته‌ی تحقیق و تفحص است در این امر مهم و پر مسئولیت دارا هستند.

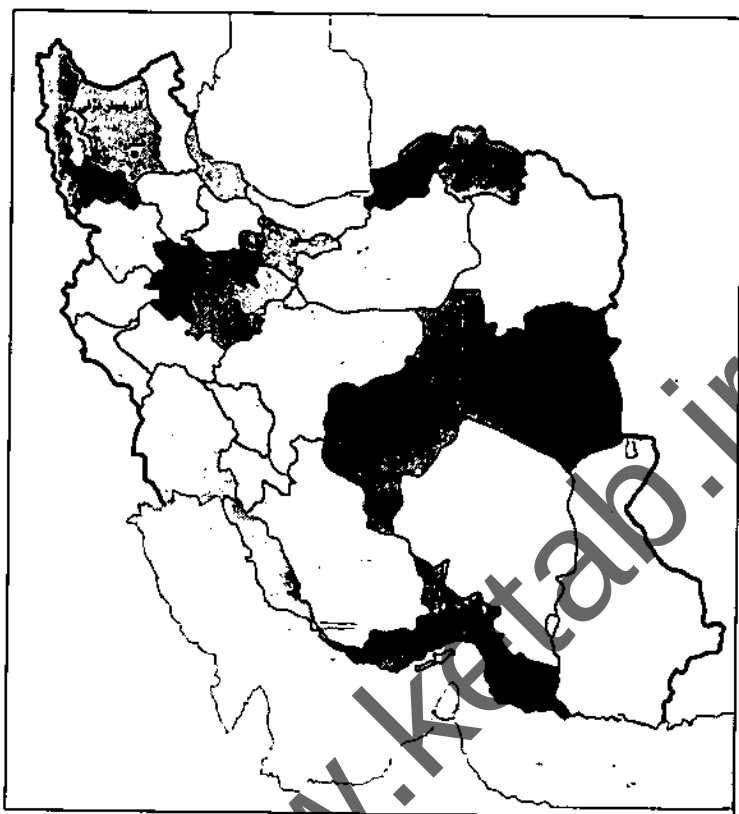
به طوری که ایشان این کار شایسته و لازم را که انصافاً جای آن بسیار خالی بود، به تنهایی و با پشتکاری ستودنی و با هدف اعتلای نام بلند ایران و آذربایجان و موطن خویش، در طی سال‌ها به انجام رسانیده و با کوششی بلیغ، سعی کرده‌اند منطقه‌ی وسیع و زرخیز هشتروند را که علیرغم داشتن پتانسیل خوب و استعدادهای گوناگون، هنوز جزو مناطق محروم به شمار می‌رود، به خوانندگان محترم معرفی نمایند. و شرح و ذکر از افراد برجسته و آگاه علمی، فرهیختگان و فاتحان قله‌های علم و انسانیت و ایثار اجتماعی را که از این منطقه‌ی حرمان کشیده برخاسته‌اند و حقاً عاشقان راستین علم و دانایی و عاملان صادق جامعه بوده‌اند، داشته باشند. هم‌چنین شرحی جامع و فراخوری از آثار و هویت باستانی، بناهای تاریخی و میراث فرهنگی منطقه ارائه نمایند که در مجموع می‌توان گفت:

کتاب حاضر که اثری ماندگار می‌باشد و هر تدوین مطالب آن، زحمت فراوان کشیده شده و ذوق سرشاری به کار رفته است، نظر به اطلاعات مستند و مفیدی که ارائه می‌دهد، به علت کم سابقه و بی سابقه بودن امر و جامعیتی که دارد، می‌تواند به یک «فرانس» یا «مرجع تحقیقی» تبدیل شود که قطعاً چنین خواهد بود.

توفیق خداپسندانه‌ای را برای مؤلف محترم جناب آقای علامی از درگاه حضرت احدیت خواستارم.

تبریز - دکتر عبدالاحد امیرشقایق

۲ دی ماه / ۱۳۸۸

ایران زادگاه من، سرود من، حمایه من، خون و شرف من و...
 وطن، ادوست دارم و به آن عشق می‌ورزم چرا که عشق بزرگ من است
 و وطنم، ادوست دارم چون دوست داشتنی است و به آب و
 خاک آن دل میدیم، چون دل دادنی است، پرنده با دین
 و آب خاک من

فهرست مندرجات

صفحه

عنوان

۱۹.....	پیش گفتار.....
۲۹.....	آغاز سخن.....

(جلد اول)

فصل اول: نگاهی کوتاه به تاریخ آذربایجان

۳۴.....	پیام حضرت امام خمینی (ره).....
۳۴.....	پیام حضرت آیت الله سیدعلی خامنه‌ای.....
۴۵.....	نگرشی به پیشینه‌ی تاریخی.....
۴۶.....	زبان مردم آذربایجان.....
۴۸.....	اطلاق ترک به زبان نه نژاد.....
۵۰.....	چشم‌اندازی به بزرگان ادب ترکی آذربایجان.....
۵۷.....	اهمیت لهجه‌های محلی.....
۵۸.....	بررسی وضعیت زمین‌شناختی آذربایجان و زلزله.....
۶۲.....	لرزه‌خیزی شهرستان هشتروند و گسل سراسکند.....
۶۵.....	آذربایجان پیش از اسلام.....
۶۸.....	آذربایجان بعد از اسلام.....
۷۱.....	آذربایجان در جغرافیای سیاسی ایران.....
۸۱.....	آذربایجان، سرزمین قلعه‌ها و قلعه‌ها.....
۸۲.....	آذربایجان با آسمانی پرستاره.....

فصل دوم: طبیعت (موقعیت و ویژگی‌های جغرافیایی و اقلیمی)

۸۶.....	هشترود - شناخت کلی شهرستان (موقعیت و مختصات جغرافیایی)
۸۹.....	وسعت
۹۰.....	توپوگرافی منطقه
۹۸.....	جمعیت و نیروی انسانی - اشتغال
۱۰۲.....	اسامی آبادی‌ها و تعداد جمعیت دهستان قرانقو از بخش مرکزی شهرستان هشترود
۱۰۳.....	اسامی آبادی‌ها و تعداد جمعیت دهستان علی‌آباد از بخش مرکزی شهرستان هشترود
۱۰۴.....	اسامی آبادی‌ها و تعداد جمعیت دهستان کوهسار از بخش مرکزی شهرستان هشترود
۱۰۵.....	اسامی آبادی‌ها و تعداد جمعیت دهستان سلوک از بخش مرکزی شهرستان هشترود
۱۰۵.....	اسامی آبادی‌ها و تعداد جمعیت دهستان چاراویماق شمال‌شرقی از بخش مرکزی شهرستان هشترود
۱۰۶.....	اسامی آبادی‌ها و تعداد جمعیت دهستان نظر کهریزی شهرستان هشترود
۱۰۸.....	اسامی آبادی‌ها و تعداد جمعیت دهستان آملالو از بخش نظر کهریزی شهرستان هشترود
۱۰۹.....	مجموع جمعیت شهرستان هشترود به تفکیک بخش و دهستان‌های تابعه
۱۱۰.....	کروکی اسامی روستاهای مناطق هشترود و چاراویماق
۱۲۷.....	اسامی آبادی‌ها و تعداد جمعیت دهستان چاراویماق مرکزی از بخش مرکزی شهرستان چاراویماق
۱۲۹.....	اسامی آبادی‌ها و تعداد جمعیت دهستان چاراویماق جنوب‌غربی از بخش مرکزی شهرستان چاراویماق
۱۳۰.....	اسامی آبادی‌ها و تعداد جمعیت دهستان قوری‌چای شرقی از بخش مرکزی شهرستان چاراویماق
۱۳۱.....	اسامی آبادی‌ها و تعداد جمعیت دهستان ورغه از بخش مرکزی شهرستان چاراویماق
۱۳۲.....	اسامی آبادی‌ها و تعداد جمعیت دهستان چاراویماق شرقی از بخش شادبان شهرستان چاراویماق
۱۳۳.....	اسامی آبادی‌ها و تعداد جمعیت دهستان چاراویماق جنوب‌شرقی از بخش شادبان شهرستان چاراویماق
۱۳۵.....	مجموع جمعیت شهرستان چاراویماق به تفکیک بخش و دهستان‌های تابعه
۱۳۶.....	چاراویماق - شناخت کلی شهرستان (موقعیت و مختصات جغرافیایی)
۱۳۹.....	نقاط مرزی و مرزهای سیاسی داخلی و استراتژیک شهرستان
۱۳۹.....	سیر تحولات و تقسیمات کشوری شهرستان
۱۴۰.....	بخش نظر کهریز (نظر کهریزی)، موقعیت طبیعی
۱۴۱.....	نظر کهریزی در تقسیمات سیاسی شهرستان
۱۴۴.....	قوری‌چای
۱۴۵.....	جمعیت روستایی
۱۴۷.....	جمعیت عشایری
۱۵۰.....	پراکنش جغرافیایی عشایر استان آذربایجان شرقی
۱۵۲.....	روند مهاجرت از روستا به شهر و اثرات و تبعات آن
۱۵۴.....	مهاجر فرستی بارزترین مشخصه‌ی جمعیتی شهرستان
۱۵۶.....	نقشه در جغرافیا
۱۶۰.....	اقلیم و آب و هوا (دما، بارش و توده‌های هوا)
۱۶۳.....	ناهمواری‌ها (رشته‌کوه‌های هشترود و چاراویماق - تشریح عوامل خاکی منطقه)
۱۶۴.....	کوه‌ها

۱۶۷	سهند، عروس کوه‌های ایران، سمبل آذربایجان و سرچشمه‌ی اصلی رودهای هشتگانه هشتروند
۱۶۹	نام‌های برخی از دهات هشتروند، چاراویماق و قوری‌چای (منظوم)
۱۷۱	سهند در ادبیات
۱۷۲	موقعیت و حدود رشته‌کوه سهند
۱۷۶	سهند در گذشته‌ی تاریخ و عصر حاضر و ذکر اسامی کوه‌های منطقه
۱۹۹	نام بعضی از کوه‌های معروف هشتروند و چاراویماق (منظوم)
۲۰۰	نگرش اساطیری به کوه
۲۰۱	آذربایجان داغلاری
۲۰۴	خاک‌شناسی منطقه
۲۰۵	تشریح عوامل مختلف خاکی منطقه‌ی هشتروند
۲۰۷	عوامل تخریب خاک‌ها
۲۰۸	بادها
۲۰۹	بادهای شناخته شده و جریان عمده‌ی آنها در منطقه‌ی هشتروند
۲۱۴	آب‌ها
۲۱۷	قراوقچای
۲۱۸	آیدوغموش
۲۱۹	سراسکندچای (شهرچای)
۲۲۱	کلفان‌چای و رودخانه‌ی آجی‌چای (قره‌آغاج‌چای)
۲۲۲	شورچای - قوری‌چای - آلمالوچای
۲۲۳	دیگر انهار مهم منطقه هشتروند
۲۲۵	منابع آب (آب آشامیدنی شهر هشتروند) و اسامی چشمه‌های محلی
۲۳۵	آب آشامیدنی شهر قره‌آغاج
۲۳۶	آب‌های معدنی
۲۳۷	چشمه‌های معدنی آب گرم، جاذبه‌ها و مناظر طبیعی مناطق هشتروند و چاراویماق
۲۳۹	چشمه‌ی اسرارآمیز پیرسقا
۲۴۰	غارهای شهرستان هشتروند
۲۴۴	غار صخره‌ای حاجی‌آباد چاراویماق (از شگفتی‌های طبیعی ایران)
۲۴۶	برکه، تالاب و مرداب
۲۴۸	تالاب‌های هشتروند محل زیست یکی از نادرترین پرندگان دنیا
۲۵۱	تنوع و گونه‌های جانوری
۲۵۲	حیات وحش
۲۵۶	پرندگان مهاجر و بومی
۲۵۷	سدهای خاکی
۲۶۰	مشخصات کلی سد سهند
۲۶۵	افزایش حجم آب سدهای خاکی شهرستان چاراویماق
۲۶۶	جامعه پوشش گیاهی منطقه (مراعت و مزارع)
۲۷۲	دامداری و دامپروری و روش‌های نگهداری دام

۲۷۳.....	مالکیت زمین‌های کشاورزی و نظام بهره‌برداری
۲۷۶.....	سازمان‌های اجرایی و خدماتی
۲۷۸.....	شیوه بهره‌برداری از منابع آب زراعی
۲۸۰.....	اقتصاد زندگی (امور تولیدی: زراعت و باغداری - دامداری و کشاورزی - صنایع و معادن)
۲۸۶.....	هشترود یکی از قطب‌های مهم کشور در تولید گندم
۲۸۸.....	صادرات
۲۹۱.....	هشترود منطقه‌ای مستعد جهت سرمایه‌گذاری
۲۹۶.....	طرح توسعه شهرستان هشترود
۲۹۷.....	لزوم حمایت از سرمایه‌گذاران
۲۹۹.....	مسائل اقتصادی چاراویماق
۳۰۰.....	شهرستان چاراویماق یکی از قطب‌های تولید گندم دیم در سطح استان
۳۰۲.....	دامداری و کشاورزی
۳۰۴.....	شیوه بهره‌برداری سنتی از محصولات دامی (شیرواره)
۳۰۵.....	صنعت زنبورداری و تولید عسل طبیعی
۳۰۹.....	صنعت مرغداری و تأثیر آن بر اقتصاد منطقه
۳۱۰.....	بازاریابی
۳۱۱.....	شیوه و الگوی تولید کشاورزی و ویژگی‌ها
۳۱۴.....	صنایع و معادن
۳۱۶.....	شهرک‌های صنعتی شهرستان هشترود
۳۲۰.....	صنایع چاراویماق
۳۲۱.....	یادداشتی از طرح قالی‌های ایران و جایگاه فرش آذربایجان در جهان با نگاهی بر صنعت قالیافی در منطقه
۳۲۴.....	تولید انواع صنایع‌دستی در هشترود و چاراویماق
۳۲۶.....	وضعیت معادن هشترود و چاراویماق
۳۳۴.....	اهم برنامه‌ها و طرح‌های اجرایی دولت در منطقه
۳۳۶.....	قابلیت‌ها

فصل سوم: مدنیت (ویژگی‌های تاریخی و اجتماعی)

۳۴۱.....	وجه تسمیه سراسکانرود = سراسکند
۳۴۷.....	وجه تسمیه هشترود و چاراویماق
۳۵۰.....	چاراویماق و جایگاه آن در منطقه هشترود
۳۵۱.....	وجه تسمیه نظر کهریز (نظر کهریزی)
۳۵۳.....	وجه مشترک، وجه تسمیه و معنی تعدادی از آبادی‌ها
۳۶۹.....	تلفظ محلی (اصطلاح عامیانه) نام برخی از دهات هشترود
۳۷۰.....	هشترود، شهر بزرگ اشکانی، شهری به قدمت تاریخ کهن ایران
۳۷۲.....	هشترود، شهری بر کرانه‌ی جاده‌ی ابریشم

۳۷۳	هشترود در کتب تاریخ‌نگاران و آثار جغرافی نویسان
۳۷۵	پیشینه‌ی تاریخی
۳۹۰	حکایت اردو زدن نادرشاه افشار در هشترود
۳۹۱	واقعه‌ای که در هشترود، عباس میرزا «ولیعهد»، فتح‌علی‌شاه قاجار را به گریه انداخت
۳۹۸	ایل شقاقی
۴۰۱	پشتیبانی افواج شقاقی از مشروطه‌خواهان
۴۱۰	عبور ناصرالدین شاه قاجار از هشترود
۴۱۶	هشترود در سفرنامه‌ی پروفیسور ادوارد براون (خاورشناس معروف انگلیسی ۱۸۶۲ - ۱۹۲۶ م.)
۴۱۹	برگی از تاریخ
۴۲۷	بررسی و تحلیل روند تقسیمات سیاسی کشوری در یکصد سال اخیر (با نگاهی به پیشینه آن)
۴۲۸	پیشینه‌ی تقسیمات کشوری دو سرزمین‌های اسلامی و ایران
۴۳۰	تقسیمات ایران در دوره‌ی بعد از اسلام
۴۳۳	تقسیمات کشوری ایران در دوره پس از انقلاب مشروطه (مشمول قانون بر نظام تقسیمات کشوری)
۴۳۵	تقسیمات کشوری ایران در دوره پس از انقلاب اسلامی
۴۴۲	جدول جدیدترین وضعیت تقسیمات کشوری ایران - آذرماه ۱۳۸۵
۴۴۵	جغرافیای طبیعی و تاریخی آذربایجان
۴۴۷	جدول مشخصاتی از شهرستان‌های استان آذربایجان شرقی
۴۴۸	سیر تحول تقسیمات کشوری در حوزه آذربایجان شرقی در یکصد سال اخیر (۱۲۸۵ - ۱۳۸۵ ه. ش)
۴۵۲	دیگرگونی و تحول در مدنیت
۴۶۱	سیر ارتقا به شهرستان
۴۷۴	تصوب‌نامه راجع به تأسیس و ایجاد بخش‌هایی در استان آذربایجان شرقی
۴۷۸	اولین شهردار سراسرکند (مرکز شهرستان هشترود)
۴۷۹	فرمانداران شهرستان هشترود در ۵۰ سال اخیر
۴۸۸	سوابق تاریخی چاراویماق و ویژگی‌ها (سیر تقسیمات و ارتقا به شهرستان)
۴۹۷	فرمانداران شهرستان چاراویماق
۵۰۱	نامه‌ی محمدعلی میرزا «ولیعهد» به «صوالت‌السلطنه» (۱۳۳۳ ه. ق)
۵۰۲	حکومت چاراویماق
۵۰۹	بررسی برخی از خصوصیات تاریخی شهرستان چاراویماق
۵۱۰	ارتقاء به شهرستان
۵۱۴	نام‌های چند طایفه که در هشترود و چاراویماق ساکن هستند (منظوم)
۵۱۵	علل و عوامل مهاجرت
۵۲۳	بهسازی و نوسازی روستاها
۵۲۶	صدور سند مالکیت روستایی باعث توسعه و تثبیت روستاها می‌شود
۵۲۷	روند مهاجرت و تأثیر آن در تحولات منطقه
۵۲۸	بررسی وضع موجود حمل و نقل جاده‌ای (خطوط ارتباطی منطقه)
۵۳۴	تأثیر بزرگراه‌های زنجان - تبریز و میانه - میاندوآب در توسعه و عمران منطقه و روابط اقتصادی و
۵۳۷	ماجرای کولاک در هشترود

۵۴۰	انقلاب جوی در آذربایجان
۵۴۴	بارش ۴ متری برف در چاراویماق
۵۴۵	سوانح طبیعی
۵۴۶	ورقی از تاریخ
۵۴۹	از یتیمی به سالاری
۵۵۱	زنبورها در مأموریت الهی
	جریان کشته شدن ۲۶ نفر از تفنگداران طایفه «آقاخانلو» در انقلاب مشروطیت به دست شاهسون‌های
۵۵۳	مهاجم در منطقه هشترو
۵۵۸	هشترو و مسائل سیاسی (رجال سیاسی و قانون‌گذاری) - شیخ اسمعیل هشترو
۵۶۰	حسن افتخار هشترو
۵۶۵	فرازی از نطق‌های مشروح افتخار هشترو در اولین جلسه مجلس شورای ملی (دوره بیستم)
۵۷۳	دکتر محمدحسین موسوی امین - رضا کورائلو - صمد مجتهدی
	معرفی نمایندگان مجلس شورای اسلامی (دوره‌های اول تا هشتم قانون‌گذاری از حوزه انتخابیه هشترو،
۵۷۸	چاراویماق و قوری‌چای)
۵۸۳	مکتوب‌های سیاسی اجتماعی
۵۸۵	شاه به اتفاق ثریا فرار کرد
۵۸۸	نامه‌ای از هیئت مرکز متحدین آذربایجان ساکن تهران به ریاست مجلس شورای ملی (۱۳۴۲ ه.ق)
۵۹۰	معرفی دیگر نمایندگان مجلس شورای اسلامی در سایر حوزه‌های انتخابیه
۵۹۱	دکتر شکور اکبرنژاد - الیاس حضرتی
۵۹۳	فخرتاج امیرشقایق - عزیز اکبریان
۵۹۴	گزارش یک سفر سیاسی ولایی (سفر رهبر انقلاب نقطه عطفی در تاریخ هشترو)
۵۹۸	گزارش دیدارهای رئیس جمهور ایران با مردم مناطق هشترو چاراویماق

(جلد دوم)

فصل چهارم: بزرگان، پیشگامان فضل و دانش و مفاخر ماندگار

۶۲۱	میرسیدعلی آذری (مورخ و نویسنده معاصر هشترو و از آزادی‌خواهان ایران ۱۲۸۲ - ۱۳۵۴ ه.ش)
۶۲۸	متن تقریظ دکتر محمد مصدق بر کتاب «قیام کلل محمدتقی‌خان پسپان» (اثر سیدعلی آذری)
۶۲۹	مقدمه‌ی استاد سعید نفیسی بر کتاب «قیام شیخ محمد خیابانی در تبریز» (اثر سیدعلی آذری)
۶۳۰	متن تقریظ پرفسور محسن هشترو بر کتاب «خورشیدی که در تاریکی تبعید درخشید»
۶۳۱	متن تقریظ پرفسور محسن هشترو بر کتاب «قیام کلل محمدتقی‌خان پسپان در خراسان»
۶۳۲	نامه‌ای از فقید سعید نصرت‌الله فتحی «آتشباک»
۶۳۳	آثار به جا مانده از آقای سیدعلی آذری
۶۳۴	دکتر زین‌العابدین ابراهیم‌زاده (فلوی فوق تخصص بیماری‌های گوارش و کبد)
۶۴۱	حضرت حجة الاسلام حاج میرزا حمزه ابوترابی (هشترو) (طاب‌ثراه ۱۳۱۵ - ۱۳۸۱ ه.ش)
۶۵۴	مهدی احمدی سراسکانی (بزرگ مرد آزاده و بلند همت ۱۲۷۴ - ۱۳۴۸ ه.ش)
۶۶۲	غفار اسماعیلی (از دانشجویان مبارز دانشگاه تبریز و چهره‌ی فرهنگی و سیاسی کشور)

- دکتر شکور اکبرنژاد (متخصص طب فیزیکی و توان بخشی)..... ۶۶۶
- نکته‌های خواندنی در زندگی یک جانباز قطع نخاعی..... ۶۷۰
- دست نوشته‌های خواندنی از یک روح جستجوگر و بی‌قرار..... ۶۷۴
- برگی از نسب‌نامه مربوط به خاندان امیرشفاقی..... ۶۷۸
- دانشمند نبیل و ادیب لبیب، استاد عبدالصمد امیرشفاقی (۱۲۹۰ - ۱۳۷۷ ه.ش)..... ۷۰۷
- دکتر عبدالاحد امیرشفاقی (عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی تبریز)..... ۷۰۹
- خاندان امینی..... ۷۱۲
- حضرت حجة الاسلام حاج میرزا فتحعلی باقری..... ۷۱۴
- حضرت حجة الاسلام حاج شیخ علیرضا پرهیزکار (امام جمعه بخش جعفرآباد)..... ۷۱۵
- حضرت حجة الاسلام حاج میرزا بیوک حسین‌زاده (۱۲۸۶ - ۱۳۶۹ ه.ش)..... ۷۱۷
- حضرت حجة الاسلام حاج میرزا اسمعیل خوانساری، امام جمعه فقید شهرستان اسکو (۱۳۳۶ - ۱۴۳۸ ه.ش)..... ۷۱۹
- عالم ربانی، حاج شیخ عبدالحسین رضوی هشترودی (۱۲۹۸ - ۱۳۷۷ ه.ش)..... ۷۲۳
- حضرت حجة الاسلام حاج میرزا محمد روحانی، امام جمعه فقید شهرستان هشترو (۱۳۱۶ - ۱۳۷۹ ه.ش)..... ۷۳۲
- حضرت حجة الاسلام حاج میرزا عبدالحید واعظی (امام جمعه شهرستان هشترو)..... ۷۳۹
- حضرت حجة الاسلام حاج میرزا حمدالله مهدی دوست (امام جمعه شهرستان چاراویماق)..... ۷۴۰
- حضرت حجة الاسلام حاج میرزا کریم شکرنزاده (امام جمعه شهرستان گلستان)..... ۷۴۱
- دکتر بابک عبدالمهی‌پور (عضو هیأت علمی دانشگاه صنعتی شاهرود)..... ۷۴۲
- مهندس حبیب‌الله عجمی (عضو هیأت علمی آموزشکده فنی دانشگاه تبریز)..... ۷۵۴
- دکتر بیوک عزیززاده (عضو هیأت علمی دانشگاه امام صادق (ع))..... ۷۵۸
- عالم اندیشمند حاج میرزا محمد فقیه‌زاده (معروف به حاج آخوند)..... ۷۶۱
- حاج بهادر کریمی، مدیر توانمند و چهره‌ی ماندگار عرصه‌ی اندیشه و فرهنگ..... ۷۶۳
- شادروان حاج محمدحسین کلانتری معروف به حاج کلانتر (بزرگ خاندان کلانتری)..... ۷۷۱
- حضرت حجة الاسلام والمسلمین حاج میرزا محمد کمالی وحدت..... ۷۸۲
- رضا کهزلی، نابغه‌ی هشترودی، جوان‌ترین دانشمند ایران و مخترع نامدار جهان..... ۷۹۳
- در آرزوی فرمانروایی بر ابرها..... ۷۹۹
- سخنرانی در دانشگاه‌های معتبر انگلیس..... ۸۰۲
- دکتر میررحیم مجیدی، پزشک مبتکر و متخصص در رشته‌ی جراحی عمومی..... ۸۱۶
- حضرت حجة الاسلام دکتر محی‌الدین بهرام محمدیان..... ۸۱۹
- دانشمند عالیقدر و محقق اندیشمند، پرفسور موسی محمدنژاد «هشترودی»، مقیم کشور کانادا..... ۸۲۴
- دکتر جعفر محمودی، روانکاو (مقیم کشور آمریکا)..... ۸۳۱
- استاد علی معصومی اصل (اولین دبیر بومی شهرستان هشترو در رشته ریاضیات)..... ۸۳۲
- استاد یعقوب معصومی اصل (مدرس گروه درسی زبان و ادبیات فارسی)..... ۸۳۴
- دکتر حسین معصومی اصل (متخصص بیماری‌های کودکان و عضو هیأت علمی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی)..... ۸۳۷
- مرجع عالیقدر حضرت آیت‌الله سیدجلال‌الدین موسوی انتظاری هشترودی (۱۲۷۰ - ۱۳۵۵ ه.ش)..... ۸۴۰
- آقا سیددین محمد موسوی گروس خراسانی (نسب‌نامه)..... ۸۵۴

- حضرت حجة الاسلام حاج میرغفار سجادزاد الوار (معروف به عبدالغفار سجادی)..... ۸۶۱
- حضرت حجة الاسلام حاج سید محمدعلی جلیلی الوار..... ۸۶۵
- خطیب نوانا حضرت حجة الاسلام حاج سید کمال الدین موسوی علوی (هشترودی)..... ۸۶۶
- متن مرقومه شریفه حضرت حجة الاسلام والمسلمین آقا سید طه موسوی هاشمی (هشترودی)..... ۸۷۱
- عالم ربانی، مرحوم آقا سید اسدالله موسوی هاشمی (هشترودی)..... ۸۷۳
- عالم جلیل القدر، مرحوم آقا سید محمد موسوی هاشمی (هشترودی)..... ۸۷۸
- عالم بصیر و واعظ شهیر مرحوم آقا سید مسیح موسوی هاشمی (هشترودی)..... ۸۸۰
- حضرت حجة الاسلام آقای حاج سید طه موسوی هاشمی (هشترودی)..... ۸۸۱
- حضرت حجة الاسلام والمسلمین حاج سید حسین موسوی هشترودی..... ۸۸۲
- حضرت حجة الاسلام آقا میرزا محبوب نوری (هشترودی)..... ۸۸۳
- دکتر علیرضا نورپور، عضو هیأت علمی دانشگاه علم و صنعت..... ۸۸۵
- آخوند حاج میرزا شیرعلی سراسکانی «هشترودی» طاب ثراه (اواخر قرن ۱۲ هـ ق)..... ۸۹۰
- آخوند ملا سلیم سراسکانی (اواخر قرن ۱۳ هـ ق)..... ۸۹۱
- برگی از نسب نامه‌ی خاندان واعظی، علّامی و قندی نصراللهی..... ۸۹۲
- آخوند ملا ابراهیم و آخوند ملا نصیر سراسکانی (هشترودی)..... ۸۹۳
- عالم پارسا و واعظ بلند پایه آخوند ملا رضا واعظی سراسکانی (معروف به صدرالواعظین)..... ۸۹۴
- عالم بصیر و واعظ شهیر حجة الاسلام حاج میرزا آقا واعظی سراسکانی (معروف به حاج آخوند واعظی)..... ۹۰۵
- حضرت حجة الاسلام حاج میرزا حسین آقا واعظی (۱۲۸۵ - ۱۳۶۴ هـ ش)..... ۹۰۸
- عالم ربّانی و اسوه‌ی تقوی و فضیلت حضرت حجة الاسلام حاج میرزا حسن آقا واعظی (۱۳۱۱ - ۱۳۷۳ هـ ش)..... ۹۱۰
- دکتر علیرضا واعظی (عضو هیأت علمی دانشگاه دولتی زنجان)..... ۹۱۸
- دانشمند فاضل بارع و متکلم نامدار آخوند ملا محسن علّامی هشترودی (۱۲۹۷ - ۱۳۸۱ هـ ق)..... ۹۱۹
- مرحوم حاج میرزا یحیی علّامی..... ۹۲۴
- مرحوم حضرت حجة الاسلام والمسلمین آقا میرزا علی اصغر علّامی..... ۹۲۷
- عالم وارسته و فقیه عالیقدر حضرت آیت الله حاج میرزا محمد علّامی هشترودی..... ۹۲۹
- دین و آزادی در گفتگو با حضرت آیت الله علّامی هشترودی..... ۹۴۹
- دکتر جواد علّامی، روان‌شناس (مقیم کشور فرانسه)..... ۹۶۲
- حاج رضا قندی نصراللهی (از بازرگانان معروف و معتبر ایرانی)..... ۹۶۵
- حاج رحیم قندی نصراللهی..... ۹۷۰
- عالم فاضل و فقیه نبیل مرحوم آیت الله شیخ محمد حسن هشترودی..... ۹۷۱
- الشیخ عبدعلی الهشترودی (۱۲۴۵ - ۱۳۰۹)..... ۹۷۶
- مرد دین و سیاست حضرت حجة الاسلام حاج سید جواد هشترودی (۱۳۱۵ - ۱۳۷۲ هـ ش)..... ۹۷۷
- استاد دکتر علی هشترودی (مدیر گروه درسی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه زنجان)..... ۹۸۵
- زننده‌یاد شیخ اسمعیل هشترودی (بزرگ‌مرد دین و سیاست و چهره اندیشمند انقلاب مشروطه)..... ۹۸۹
- زندگی علمی و سیاسی دانشمند شریعت‌مدار شیخ اسمعیل هشترودی..... ۹۹۴
- پیدایش انجمن ایالتی آذربایجان (انجمن تبریز)..... ۹۹۹
- استاد محمد ضیاء هشترودی (دانشمند معاصر و از چهره‌های درخشان فرهنگ ایران)..... ۱۰۱۴

- فیلسوف و ریاضیدان گوهرشناس پرفسور محسن هشترودی (۱۲۸۶ - ۱۳۵۵ هـ)..... ۱۰۲۴
- پرفسور محسن هشترودی از زبان خودش..... ۱۰۲۹
- پرفسور هشترودی از زبان همسرش خانم رباب مدیری (هشترودی)..... ۱۰۳۴
- دکتر هشترودی از زبان یار دیرین «احمد بیرشک»..... ۱۰۳۹
- خانواده‌ی استاد..... ۱۰۴۱
- پرفسور محسن هشترودی، نابغه‌ی شرق و ناموری از تبار فرزندگان..... ۱۰۴۳
- پرفسور هشترودی یک کیهان‌اندیش و یک فیلسوف کیهانی بود..... ۱۰۴۹
- هشترودی، مایه‌ی فخر ایران زمین..... ۱۰۵۳
- آیا ممکن است باز دانشمندان بزرگی در ایران به وجود بیایند؟..... ۱۰۵۴
- پاسخ رئیس دانشکده علوم - پرفسور محسن هشترودی..... ۱۰۵۵
- پاسخ استاد دانشکده علوم - پرفسور محمود حسابی..... ۱۰۵۷
- خیام شاعر ریاضی‌دان..... ۱۰۵۹
- مقدمه‌ای بر یک کتاب فلسفی به قلم دکتر محسن هشترودی..... ۱۰۶۳
- دنیای جدید دانش (دکتر محسن هشترودی)..... ۱۰۶۷
- صداقت گفتار و صراحت بیان..... ۱۰۷۱
- دکتر محسن هشترودی (چهارمین رئیس دانشگاه تبریز)..... ۱۰۷۲
- پرتره پرفسور محسن هشترودی و شرحی راجع به عکس..... ۱۰۷۵
- همایش یکصدمین سال تولد پرفسور محسن هشترودی..... ۱۰۷۶
- جوایز پرفسور تقی فاطمی و پرفسور محسن هشترودی..... ۱۰۷۸
- نظرها، اندیشه‌ها، دیدارها و خاطره‌ها..... ۱۰۸۰
- درد به روان پاک دکتر محسن هشترودی (عبدالحسین مصحفی، ریاضیدان)..... ۱۰۸۱
- تأثرانگیزترین خاطره..... ۱۰۸۷
- حکمت عالی، علم‌گرایی، ... و هشترودی (هادی سودبخش)..... ۱۰۹۰
- در سوگ پرفسور هشترودی (دکتر حسن هنرمندی)..... ۱۰۹۶
- اولین ملاقات با پرفسور هشترودی (حسین غبور)..... ۱۰۹۷
- خاطراتی از استاد هشترودی (دکتر احمد حقانی)..... ۱۰۹۸
- کلامی در یاد استاد محسن هشترودی (میرزا جلیلی)..... ۱۰۹۹
- هشترودی چگونه آدمی بود؟ (استاد پرویز شهریاری، ریاضیدان نامدار)..... ۱۱۰۴
- دکتر محسن هشترودی یک دانشمند - یک استاد - یک انسان (دکتر علی افضل‌پور)..... ۱۱۰۷
- خدمات هشترودی به علوم و ریاضیات جدید..... ۱۱۰۹
- چهره‌ی اجتماعی استاد هشترودی (دکتر احمد شرف‌الدین، عضو هیأت علمی دانشگاه هرمزگان)..... ۱۱۱۱
- هشترودی و آندره ژید (نویسنده فرانسوی)..... ۱۱۱۲
- چهره‌ی جهانی دکتر محسن هشترودی و سال‌های پایانی عمر..... ۱۱۱۵
- گزیده‌ای از متن آخرین سخنرانی پرفسور محسن هشترودی..... ۱۱۲۷
- آثار انتشار یافته از زنده‌یاد دکتر محسن هشترودی..... ۱۱۴۰

فصل پنجم: فرهیختگان وادی فرهنگ، ادب و هنر

- ۱۱۵۱..... سیدعلی آذری
- ۱۱۵۳..... سیدعلی اصغر ابوترابی متخلص به «خطائی»
- ۱۱۵۷..... مهدی احمدی سراسکانی (معروف به مهدی خان)
- ۱۱۶۳..... ملاآسحق فرزند ملاآق سراسکانی
- ۱۱۶۵..... استاد عبدالصمد امیرشقایق (۱۲۹۰ - ۱۳۷۷ ه. ش)
- ۱۱۷۱..... شعری از سروده های مرحوم لطف الله خان امیرشقایق (ملقب به جلال لشکر)
- ۱۱۷۸..... حسین بیگ شقایق - محمدحسین بیگ قزل داغی
- ۱۱۸۰..... استاد عزیزالله امیرشقایق فرزند مرحوم ناصر خان امیرشقایق
- ۱۱۸۷..... کلیشه در باران (خدیدجه علیپور)
- ۱۱۸۸..... محقق دانشور و ادیب لیب نصرت الله فتحی «آتشیاک» (۱۲۹۳ - ۱۳۵۶ ه. ش)
- ۱۲۰۲..... در محضر استاد شهریار
- ۱۲۰۶..... شهریار و مفتون
- ۱۲۱۳..... تقدیم به استاد شهریار (سیدعلی آذری)
- ۱۲۱۴..... پیرکوزن (عنايت الله امیرپور - قریه مهریار هشترود)
- ۱۲۱۷..... شهریار ایران زمین «شاعر ملی آذربایجان» در جغرافیای گویشی «هشترودی» می گنجد
- ۱۲۱۹..... سید بزرگوار و مرجع عالی قدر حضرت آیت الله موسوی انتظاری هشترودی
- ۱۲۱۹..... عالم فاضل مرحوم آقا سید مسیح موسوی هاشمی (هشترودی)
- ۱۲۲۰..... مرحوم آخوند ملارضا واعظی سراسکانی (معروف به صدرالواعظین)
- ۱۲۲۷..... علی مولوی، نویسنده و جوان ترین روزنامه نگار هشترودی
- ۱۲۳۸..... حمید ولیان «آذر» شاعر معاصر آذربایجان
- استاد محمدضیاء هشترودی و پرفسور محسن هشترودی، دو استوانه علمی، تحقیقی و از مروجان دانش و از چهره های درخشان فرهنگ ایران
- ۱۲۴۱..... دنیای ما و دنیای آنها و روزی که مرا به جرم ضعف ریاضی، از کلاس بیرون کردند
- ۱۲۶۷..... یادى از شادروان دکتر انصاری (۱۳۰۶ - ۱۳۴۱ خورشیدی)
- ۱۲۷۴..... روزنامه نگاران هشترودی (پرسابقه ترین روزنامه نگار ایران، هشترودی است)
- ۱۲۸۰..... شادروان حاج سید اسماعیل پیمان (هشترودی) بنیان گذار مؤسسه ی مهدآزادی و قدیمی ترین روزنامه نگار آذربایجانی (م. هشترود ۱۲۸۰ - ف. تبریز ۱۳۷۰ ه. ش)
- ۱۲۸۷..... آشنایی با آیت الله کاشانی (ره)
- ۱۲۹۵..... تأسیس روزنامه مهدآزادی
- ۱۲۹۶..... ترور رزم آرا
- ۱۳۰۰..... شاه به اتفاق ثریا فرار کرد
- ۱۳۰۱..... شادروان سید جواد پیمان، بنیان گذار مؤسسه ی فروغ آزادی (۱۳۰۸ - ۱۳۶۷ ه. ش)
- ۱۳۰۶..... خلاصه ای از بیوگرافی مهندس سید مسعود پیمان از زبان خودش
- ۱۳۱۶..... معرفی چهره های شاخص هنری
- ۱۳۱۸..... شهرام آبرومند آذر (از هنرمندان بنام عرصه ی موسیقی)

دنيا احمدی هنرمند خردسال هشترودى (دارنده‌ی لوح زرین و دیپلم افتخار از مسابقه‌ی بین‌المللی نقاشی در شهر بیتولا «مقدونیه»)	۱۳۲۸
جعفر بصیری (دارنده‌ی مدرک فوق ممتاز خوشنویسی از انجمن خوشنویسان ایران)	۱۳۳۴
استاد سید محمد بطحانی (از چهره‌های پیشکوت در عرصه‌ی فرهنگ و هنر)	۱۳۴۶
متن نوشته‌ی استاد محمود زنگنه	۱۳۴۹
متن نامه استاد جمشید عباچی‌زاده	۱۳۵۱
جابر رضازاده (هنرمند خوشنویس و قاری برجسته قرآن کریم)	۱۳۶۴
بختیار رنجبری (هنرمند در عرصه موسیقی، گرافست و عکاس هنری)	۱۳۶۶
خسرو طالب‌پور (هنرمند خوشنویس و کاریکاتوریست جوان هشترودى)	۱۳۶۷
استاد یوسف طهماسبی‌زاد (دارنده‌ی گواهینامه فوق ممتاز از انجمن خوشنویسان ایران)	۱۳۶۹
مهدی اسفندیاری (دارنده‌ی مدرک ممتاز خوشنویسی)	۱۳۷۹
پریسا صادقی (دارای مدرک ممتاز خوشنویسی)	۱۳۸۰
نگار صفری (هنرمند خردسال هشترودى)	۱۳۸۲
تندیس عشق و دلدادگی	۱۳۹۰
استاد کریم فقیه‌زاده (از برجستگان اقلیم هنر و از خوشنویسان کم‌نظیر آذربایجان)	۱۴۰۰
مهدی قنبری (از چهره‌های ارزنده و از نقاشان شبکه مینیاتور و اصل ایرانی)	۱۴۰۷
استاد علیرضا کلانتری	۱۴۱۰
دکتر اسد معصومی اصل (هنرمند دانشور)	۱۴۱۲
معلم وارسته و هنرمند پاکباز، فقید سعید، استاد محمد واعظی	۱۴۱۴
آثار نقاشی محمد واعظی، واجد جوهره هنر ایرانی است (دکتر ادهم ضرغام)	۱۴۱۵
یادی از معلم فرهیخته و هنرمند فداکار با گذری بر زندگی پربارش	۱۴۱۶
نگاهی گذرا به آثار محمد واعظی (حسین شناور)	۱۴۲۲
چکیده‌ی پایان‌نامه‌ی کارشناسی هنرمند با عنوان «گفتگو»	۱۴۲۴
به یاد محمد واعظی، استاد فرهیخته و هنرمند فقید هشترودى (الله علّامی)	۱۴۳۰
ابراهیم واعظی (دارنده‌ی مدرک ممتاز خوشنویسی)	۱۴۴۴
سیدجعفر هاشمی، یکی دیگر از چهره‌های هنری شهرستان هشترو	۱۴۴۶

(جلد سوم)

فصل ششم: ویژگی‌های فرهنگی (فرهنگ‌ها، آیین‌ها، سنن و سیمای اجتماعی)

هویت فرهنگی و ضرورت ایجاد بنیاد هشتروشناسی	۱۴۶۸
تنوع موضوع در تاریخ‌نگاری محلی	۱۴۷۰
سیمای اجتماعی شهرستان هشترو	۱۴۷۳
هشترو با جواهرات رنگارنگ (امیر بیگدلی)	۱۴۷۵
سروده‌ای از حمید ولیان «آذر» در توصیف کتاب حاضر	۱۴۷۶
نامه‌ای از دکتر حسین معصومی اصل (برگی از دفتر خاطرات)	۱۴۷۹
ما نیز مردمی هستیم (سیدجمال سید طاهری)	۱۴۸۳
هشترو، نگار زیبا و یادآور نام بلند بزرگان علم و فرهنگ و هنر (غلامحسین شیرینی علی‌آبادی)	۱۴۸۶

- ۱۴۸۹..... مکتب‌خانه‌ها (مکاتب قرآن کریم)
- ۱۴۹۱..... مکتب‌خانه‌ها و مکتب‌داران معروف منطقه هشترود
- ۱۴۹۳..... آقامیرزا کاظم کاسی (حکیم)
- ۱۴۹۸..... چوخ گوزلدی آدون هشترود - پاینده‌دی یادون هشترود (عزیز ملانی)
- ۱۵۰۳..... مکتب‌داران معروف منطقه چاراویماق
- ۱۵۰۳..... تاریخچه تشکیل اداره فرهنگ (آموزش و پرورش)
- ۱۵۰۴..... پنجره‌ای به جهان نو
- تاریخ فرهنگ هشترود، تأسیس اولین مدرسه و چگونگی شکل‌گیری دیگر مدارس (دبستان جاوید، اولین پایگاه آموزش دانش نوین در هشترود)
- ۱۵۱۰..... رؤسای اداره فرهنگ (آموزش و پرورش شهرستان هشترود) در بیش از نیم قرن اخیر و از بدو تأسیس تاکنون (۱۳۳۲ تا ۱۳۸۹ ه.ش)
- ۱۵۱۴..... ملت متوسط دوران ریاست رؤسای اداره آموزش و پرورش شهرستان هشترود
- ۱۵۲۴..... سازمان اداری آموزش و پرورش منطقه
- ۱۵۲۵..... برخی از افراد پیش‌گام فرهنگ و پیشگامان تحول در آموزش و پرورش منطقه
- ۱۵۲۸..... مرحوم میرزا عبدالرحیم تربیت نویری، حاج سلطانعلی شمس، بیوک سهامی، حسین خان ضیایی
- ۱۵۲۹..... غلامعلی امیرمالک، حاج یوسف کریمی
- ۱۵۳۳..... برگی از نسب‌نامه‌ی پسری خاندان کریمی
- ۱۵۳۶..... فریدون عبادی، حاج محمدابراهیم یوسفی (۱۲۹۶ - ۱۳۸۸ ه.ش)
- ۱۵۳۷..... تذکر و یادآوری
- ۱۵۴۱..... توسعه کشور در سایه نظام آموزش و پرورش قوی است (فیروز رضایی)
- ۱۵۴۴..... یوسف سلطانی
- ۱۵۴۵..... غلامحسین شیر علی آبادی
- ۱۵۴۹..... جابر صادقی
- ۱۵۵۱..... اسفندیار صادقی
- ۱۵۵۴..... ظاهر علمی
- ۱۵۵۸..... مختار محمدیان
- ۱۵۵۹..... ضرغام نظری
- ۱۵۵۹..... مجید ولیزاده
- ۱۵۶۱..... اولین‌های آموزش و پرورش منطقه هشترود
- ۱۵۷۳..... اولین خلبان هشترودی
- ۱۵۷۴..... نگاهی کوتاه به تاریخچه‌ی آموزش و پرورش منطقه‌ی چاراویماق
- ۱۵۸۶..... چهار هزار مترمربع زمین برای کاربری فرهنگی در شهرستان چاراویماق اهداء شد
- ۱۵۸۸..... نهضت سوادآموزی
- ۱۵۹۳..... تربیت‌بدنی (تاریخچه‌ای از تربیت‌بدنی شهرستان هشترود)
- ۱۵۹۳..... زنده‌یاد فیروز حاج‌ابراهیمی (بنیان‌گذار تربیت‌بدنی شهرستان هشترود)
- ۱۶۰۷..... رویدادها و درخشش‌های ورزشی
- ۱۶۱۲..... استخر سرپوشیده و سالن دو هزار نفری

- رشته ورزشی تکواندو - باشگاه بدن‌سازی فدک..... ۱۶۱۳
- رشته‌های ورزشی والیبال، فوتبال و ووشو..... ۱۶۱۳
- رشته‌های ورزشی والیبال نشسته، کوهنوردی و ورزش بانوان..... ۱۶۱۴
- برگزاری همایش کوهپیمایی دانش‌آموزان هشتروندی..... ۱۶۱۷
- اسامی تعداد ۹۰ نفر از مدال‌داران و نام‌آوران رشته‌های مختلف ورزشی شهرستان هشتروند..... ۱۶۲۱
- جعفر خسروی (عضو تیم ملی والیبال و معلولین ایران و قهرمان اسبق والیبال نشسته جهان)..... ۱۶۲۴
- استاد صمد ولیزاده (بنیان‌گذار ورزش «ووشو» در ایران)..... ۱۶۳۳
- مهدی نوابی، قهرمان جهان در رشته تکواندو، افتخار ایران و نمونه‌ای از جوانان موفق هشتروندی..... ۱۶۴۱
- کتابخانه‌های عمومی شهرستان‌های هشتروند و چاراویماق..... ۱۶۴۵
- حوزه‌ی علمی و مراکز آموزش عالی..... ۱۶۴۸
- مدرسه طلاب علوم دینی (حوزه علمی حضرت ولی عصر عجل هشتروند)..... ۱۶۴۸
- تأسیس دانشگاه، نقطه‌ی عطفی در توسعه‌ی شهرستان هشتروند..... ۱۶۵۰
- دانشگاه پیام نور واحد هشتروند..... ۱۶۵۰
- دانشگاه آزاد اسلامی واحد هشتروند..... ۱۶۵۱
- دانشگاه پیام نور واحد قره‌آغاج..... ۱۶۵۵
- ضرورت تأسیس دانشگاه جامع علمی کاربردی و دانشگاه تربیت معلم در منطقه..... ۱۶۵۵
- دین، اعتقادات و سنن اجتماعی..... ۱۶۵۶
- زبان..... ۱۶۶۱
- مراکز زیارتی..... ۱۶۶۱
- امام‌زاده سیدجمال‌الدین و سیدکمال‌الدین هشتروند..... ۱۶۶۱
- رسم‌ها و رفتارهای عاشره (آیین‌های مذهبی، جشن‌های ملی، فرهنگ و موزیکال)..... ۱۶۶۶
- فرهنگ عاشورا..... ۱۶۷۰
- هشتروند، تجلی‌گاه شور و عشق حسینی..... ۱۶۷۱
- تاریخچه و آداب عزاداری ماه محرم در هشتروند..... ۱۶۷۲
- دستجات سینه‌زن..... ۱۶۷۵
- یک نکته از آن معنی..... ۱۶۸۷
- جشن‌های نوروز و ملی، آیین‌ها و پیشینه‌های آن در فرهنگ ایرانی..... ۱۶۸۸
- ۱ - بنیاد جشن سده..... ۱۶۸۸
- ۲ - نوروز از دیدگاه تاریخ..... ۱۶۸۹
- ۳ - مراسم شب چله..... ۱۶۹۱
- ۴ - پیشینه‌ی مراسم چهارشنبه‌سوری (چهارشنبه آخر سال)..... ۱۶۹۲
- ۵ - آیین زیارت قبور در آخرین پنج‌شنبه سال، خانه‌نکاهی و تهیه بشقاب سبزه به عنوان مقدمات عید نوروز..... ۱۶۹۸
- ۶ - هفت‌سین با هفت خوان (ترکیبی از برکات، باروری و فراوانی)..... ۱۷۰۰
- نمادهای سفره هفت‌سین..... ۱۷۰۳
- مراسم تحویل سال (چهل یاسین)..... ۱۷۰۵
- ۷ - پیشینه‌ی جشن نوروز..... ۱۷۰۶
- ۸ - تحویل سال..... ۱۷۰۸

- ۱۷۱۰ با تصویب قطعنامه‌ای در سازمان ملل متحد «نوروز» ایرانیان، جهانی شد
- ۱۷۱۲ ۹ - سیزده‌به‌در (روز طبیعت)
- ۱۷۱۳ ۱۰ - عید بهار در آیین اسلام
- ۱۷۱۶ ۱۱ - لیلۃ الرغایب = عید رغایب یا «شب آرزوها»
- ۱۷۱۷ تعبیر از چهار فصل
- ۱۷۱۷ اسامی ماه‌های سال و ایام هفتگی در اصطلاح محلی و لفظ عامیانه در برخی نقاط منطقه
- ۱۷۱۸ بازی‌های سنتی و بومی
- ۱۷۱۸ ضرب‌المثل‌ها (آتا بابا سوزلری)
- ۱۷۱۹ نمونه‌هایی از ضرب‌المثل‌های رایج در بین مردم مناطق هشترود و چاراویماق
- ۱۷۲۱ برخی باورهای عامیانه‌ی مردم هشترود و چاراویماق
- ۱۷۲۲ موسیقی سنتی آذربایجان، آواها و نواهای دلنشین ایرانی
- ۱۷۲۴ به مناسبت روز جهانی موسیقی (نگار کریمی قلعه‌جوق)
- ۱۷۲۵ لالایی در بایاتیلار (نمونه‌هایی از نغمه‌ها و لالایی‌های رایج)
- ۱۷۲۶ گوزلریمی یوموشام - خیالانا جوموشام ... (منصور آقاخانلو)
- ۱۷۲۹ عرض‌حالی به «رنه»
- ۱۷۳۰ فرازی از یک اثر خواندنی: در آمدی بر مقوله «نوستالژی» در جهان معاصر
- ۱۷۳۲ سرود من (رسول صادقی متخلص به «هشترودی»)
- ۱۷۳۲ مراسم ازدواج (آیین‌های ازدواج در مناطق هشترود و چاراویماق)
- ۱۷۳۷ ازدواج جوانان ایرانی «سنتی» یا «مدرن» کدام راه موفق‌تر است؟
- ۱۷۴۳ برخی غذاهای محلی
- ۱۷۴۳ فرآورده‌های لبنی تهیه شده در روستاهای منطقه
- ۱۷۵۳ نخ‌ریسی
- ۱۷۵۳ پوشاک
- ۱۷۵۵ نکته‌ها و برخی گزارشات خواندنی در مطبوعات ایران (راجع به هشترود)
- ۱۷۵۸ روش مهر زدن زیر نامه‌ها و انواع مختلف مهرها
- ۱۷۵۹ خاطره‌ای ماندگار در سطور از تاریخ هشترود
- ۱۷۶۰ حقیقت، زیباترین و ماندگارترین واژه در تاریخ (نجات از بای چوبه دار)
- ۱۷۶۲ ایران و آذربایجان در جنگ جهانی اول
- ۱۷۶۷ برگ‌های از تاریخ
- ۱۷۷۴ نکته‌هایی از تاریخ معاصر ایران و ناگفته‌هایی از اشغال و رهایی آذربایجان
- ۱۷۷۵ پایان تاریخ مصرف
- ۱۷۷۶ بزرگ‌ترین اشتباه من
- ۱۷۷۷ ناآرامی و تظاهرات در شهرها
- ۱۷۸۳ نقش مردم در انقلاب ۱۳۵۷
- ۱۷۹۱ مشعل‌داران اینار و مقاومت (هشترود و دفاع مقدس)
- ۱۷۹۴ شهید قنبر اکبرنژاد (از اوّلین شهدای آذربایجان در جنگ تحمیلی)
- ۱۷۹۷ یادى از شهردار شهید هشترود

۱۸۰۲	یادی از فهمیده‌ی آذربایجان، شهید جاویدالآثر علیرضا بصیری
۱۸۰۵	شهید جاویدالآثر محمد پرهیزکار
۱۸۰۸	مروری بر زندگی شهید گمنام علی علی‌پور
۱۸۱۰	مروری کوتاه بر زندگی شهید سرافراز بایرامعلی ابوالحسنی از شهر قره‌آغاج
۱۸۱۲	دیداری صمیمانه
۱۸۱۳	شهدای روحانی و فرهنگی
۱۸۱۴	شهید طاهر اسماعیلی
۱۸۱۵	شهید سیداحمد حیدری موسوی
۱۸۱۷	شهید احمد خواتساری
۱۸۱۸	شهدای فرهنگی: سردار شهید داوود اسماعیلی - دبیر دینی
۱۸۲۰	شهید اسماعیل آبدرجونی - دانشجو معلم
۱۸۲۰	شهید ارس داداشی - دانشجو معلم
۱۸۲۰	شهید حسن سلطانی - دانشجو معلم
۱۸۲۰	شهید یوسف صادقی - دانشجو معلم
۱۸۲۱	شهید مالک‌اشتر محمدرپور - دانشجو معلم
۱۸۲۱	شهید محمدعلی اسدی
۱۸۲۲	فهرست شهدای شهرستان هشترو و چاراویماق
	مؤلفان، مترجمان، نویسندگان، شاعران، مصححین و مقدمه‌نویسان (در حوزه‌ی هشترو و چاراویماق) با معرفی آثار
۱۸۳۰	
۱۸۳۸	معرفی فعالیت‌های پژوهشی در ارتباط با «هشترو و چاراویماق»
۱۸۴۴	دیگر فعالیت‌های پژوهشی و مطالعات و گزارشات اجمالی (به ترتیب تاریخی)
	مشخصات تعدادی از طرح‌های پژوهشی دانشگاه پیام‌نور واحد هشترو و قره‌آغاج (مربوط به فعالیت‌های پژوهشی سال ۱۳۸۷)
۱۸۵۰	

فصل هفتم: آثار تاریخی و میراث فرهنگی

۱۸۵۷	جاذبه‌ها و زمینه‌های گردشگری مناطق هشترو و چاراویماق
۱۸۶۰	شرحی راجع به منطقه گردشگری محوطه باستانی قلعه ضحاک (از آثار حفاظت‌شده و دیدنی هشترو)
	قلعه ضحاک (آژی‌دهاک) هشترو، نشانی از میراث فرهنگی کهن ایران و یکی از دیدنی‌ترین قلعه‌های تاریخی آذربایجان
۱۸۶۲	
۱۸۶۷	وجه تسمیه‌ی قلعه‌ی ضحاک (زهاک یا آژی‌دهاک = آژدهاک)
۱۸۶۹	نظر «ویج مینورسکی» (دانشمند و خاورشناس روس) در مورد قلعه‌ی ضحاک هشترو
۱۸۷۱	موقعیت جغرافیایی قلعه ضحاک (آژی‌دهاک)
۱۸۷۵	شرح تصویر (طرح روی جلد) به روایت خود نقاش (حماسه‌ی دربند)
۱۸۹۴	مطالعات، گزارشات و مقالات علمی و پژوهشی در مورد قلعه ضحاک (آژی‌دهاک)
۱۸۹۶	گزارش مونتاژ
۱۸۹۷	گزارش راولینسون

- گزارش کارل شیپمان ۱۸۹۹
- گزارش پرفسور ولفرام کلایس ۱۹۰۰
- گزارش محمدتقی مصطفوی (باستان‌شناس ایرانی) ۱۹۰۵
- مقاله‌ای از یک باستان‌شناس اتریشی درباره‌ی قلعه ضحاک (اژدهاک) هشتروید ۱۹۰۹
- گزارشی از قلعه اژدهاک (محمود رنجبر) ۱۹۱۰
- مقاله‌ای تحقیقی در مورد قلعه ضحاک (زوهنگ) از: «یعقوب معصومی اصل» ۱۹۱۶
- نظر هیأت کاوش ۱۹۱۹
- مرمت، آماده‌سازی، نقشه‌برداری محوطه کاوش و شناسایی حوزه‌ی قلعه ضحاک ۱۹۲۱
- آثار به جا مانده در قلعه ضحاک ۱۹۲۳
- چهار طاقی (پاویون) ۱۹۲۴
- بخشی از گزارش مرمت گروه کاوش سازمان میراث فرهنگی و گردشگری ۱۹۲۵
- مجسمه سردار اشکانی در کاوش‌های قلعه ضحاک هشتروید کشف شد ۱۹۲۸
- آثار دوره اشکانی در قلعه ضحاک کشف شد ۱۹۲۹
- بقایای معماری اشکانی در کاوش‌های باستان‌شناسی از قلعه ضحاک هشتروید کشف شد ۱۹۳۰
- یافته‌های باستان‌شناسی ۱۹۳۱
- تزئینات معماری ۱۹۳۱
- نقش برجسته یک سردار اشکانی، کشف شده از قلعه ضحاک هشتروید ۱۹۳۲
- مجسمه نیم تنه یک زن با الحاقات تزئینی در کاوش‌های باستان‌شناسی از قلعه ضحاک هشتروید کشف شد ۱۹۳۴
- سفال‌های قلعه زهاک (اژدهاک) ۱۹۳۹
- بخشی از گزارش مأموریت قلعه زهاک (اژدهاک) هشتروید - آذربایجان شرقی و فرائت خرده سفال‌های کتیبه‌دار (رسول بشاش کترق) ۱۹۴۰
- پیشنهادهای هیأت کاوش ۱۹۴۲
- قلعه تاریخی زهاک (آژی‌دهاک)، نگینی زیبا بر بلندای تپه‌ای باستانی در هشتروید ۱۹۴۲
- پادشاهان پیشدادی ۱۹۴۴
- ضحاک نازی (آژی‌دهاک) چهره‌ی خونخوار تاریخ ۱۹۴۶
- کاوه‌ی آهنگر ۱۹۴۸
- درفش کاویان ۱۹۴۹
- عالی‌ترین درس‌هایی که می‌توان از تاریخ آموخت ۱۹۵۱
- وصیت عجیب اسکندر ۱۹۵۳
- آتشکده و کول تپه‌های باستانی هشتروید ۱۹۵۵
- کول تپه با کد شناسایی ۴۰ واقع در گنجینه کتاب ۱۹۵۸
- کول تپه با کد شناسایی ۱۴ واقع در دهستان علی‌آباد ۱۹۵۸
- کول تپه با کد شناسایی ۳۹ واقع در روستای «دلمه» ۱۹۵۹
- تپه‌های باستانی روستاهای خورجستان و دهلان ۱۹۵۹
- محوطه باستانی «خرابه‌ی صوما» ۱۹۷۰
- محوطه باستانی مددیوردی ۱۹۷۰
- قلعه‌ی تاریخی آل‌قیسی ۱۹۷۱

باللی قبه.....	۱۹۷۲
قیز قلعه‌سی (قلعه‌ی دختر) در چارایماق نزدیک قریه کلیساگندی و صخره‌های باستانی اوج قیزلار.....	۱۹۷۳
خرابه‌های پُل صفونه در روستای «گوزچینلو».....	۱۹۷۵
پیکره‌هایی از شیرسنگ و قوچ سنگ در نقاط مختلف منطقه هشتروود.....	۱۹۸۱
برج هشت ضلعی پیر (مجموعه تاریخی قریه عزیزگندی) هشتروود.....	۱۹۸۴
شکل عمومی بقعه و مصالح و تزئینات آن.....	۱۹۸۷
بنای هشت ضلعی.....	۱۹۹۷
مکشوفات تاریخی مجموعه عزیزگندی (سنگ‌قبرها).....	۲۰۰۰
قطعات سنگی و سفال‌ها.....	۲۰۰۷
تکه سفال‌های منقوش مکشوفه در محوطه مجموعه تاریخی عزیزگندی.....	۲۰۰۹
بررسی و آسیب‌شناسی مجموعه تاریخی عزیزگندی.....	۲۰۱۳
امام‌زاده سید جمال‌الدین و سید کمال‌الدین.....	۲۰۱۶
اسامی بقاع متبرکه منطقه هشتروود.....	۲۰۱۸
اسامی بقاع متبرکه منطقه چارایماق.....	۲۰۱۹
مسجد جامع سراسکند (هشتروود) موسوم به مسجد عالیجاه (دوره قاجاریه).....	۲۰۲۱
چند نکته درباره‌ی این مسجد تاریخی.....	۲۰۲۵
صاحب‌دلان زنده‌نام و آثار ماندگار (الله‌عالی).....	۲۰۲۸
حاج اسکندر خان (سراسکانی) بنیان‌گذار مسجد جامع سراسکند (هشتروود) قرن ۱۳ ه. ق.....	۲۰۳۱
علمای اعلام، وعاظ و خطبایی که از بدو تأسیس مسجد جامع در هشتروود (۱۲۵۹ ه. ق) مشغول انجام وظایف روحانیت بوده‌اند.....	۲۰۳۷
طرح توسعه، مرمت و بازسازی مسجد جامع هشتروود.....	۲۰۳۹
اسامی و تعداد مساجد موجود شهر قره‌آغاج (مرکز شهرستان چارایماق).....	۲۰۴۲
نقش بالنده‌ی مساجد در رشد و شکوفایی فرهنگ مذهبی و اجتماعی مردم.....	۲۰۵۸

فهرست اعلام و راهنما (نمایه‌ها)

تعلیقات.....	۲۰۶۸
فهرست‌ها: آیات و احادیث - اهل‌بیت عصمت و طهارت «علیهم‌السلام».....	۲۱۰۴ - ۲۱۰۲
کتاب و تألیفات - قبایل، طوایف و ایلات.....	۲۱۱۱ - ۲۱۰۶
نهضت‌ها، دولت‌ها و سلسله حکومت‌ها.....	۲۱۱۴
اعلام تاریخی (نام‌های کسان و اشخاص).....	۲۱۱۸
اعلام جغرافیایی (فهرست اماکن، ممالک و مناطق).....	۲۱۷۴
استدراک: یادآوری و سپاسگزاری - پایان سخن و دعوت به آغازی دیگر.....	۲۲۲۳ - ۲۲۲۵
برخی ضمایم دیگر.....	۲۲۳۵
فهرست منابع و مأخذ (کتابنامه).....	۲۲۴۹

«ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ»^۱

به نام آنکه جان را فکرت آموخت چراغ دل به نور جان برافروخت
ز فضلش هر دو عالم گشت روشن ز فیضش خاک آدم گشت گلشن
(شیخ محمود شبستری)

پیش‌گفتار:

شکر و سپاس به درگاه خدای تبارک و تعالی که اراده فرمود این وجیزه پس از حدود یک دهه تلاش بی‌وقفه به پایان برسد، جا دارد درباره‌ی انگیزه‌ی نگارش و مراحل تدوین و تألیف این کتابه نکاتی را حضور خواننده‌ی عزیز و ادیب تقدیم و یادآوری نمایم:

از سال‌ها پیش، که بخشی از فراغت بلکه سهمی از برنامه‌ی زندگی خود را صرف مطالعه و تحقیق پیرامون روی داده‌های فرهنگی کشورمان ایران بویژه تاریخ آذربایجان می‌نمودم و توفیق خوشه‌چینی از محضر استادان حوزه و دانشگاه در راستای ادامه‌ی تحصیلات تکمیلی در مرکز آموزش عالی شهید شاه‌آبادی (طاب‌ثراه) - واحد تبریز داشتم و از طرفی به یمن و برکات اشتغال در کتابخانه‌ی مرکز آموزش عالی فرهنگیان شهید دکتر بهشتی تبریز، ارتباط مستقیم با دیگر کتابخانه‌های معتبر و مراکز علمی و فرهنگی کشور، یارم گشته بود حسب اشتیاق و نیاز به فراگیری و تکمیل آگاهی‌ها، موفق به یادداشت‌ها و فیش‌برداری‌ها از موضوع مورد بحث در این مجموعه می‌شدم که بلندنظری اندیشه‌وران و سعه‌ی صدر آگاهان در عرصه‌ی فرهنگ و ادب و ترغیب متولیان امور فرهنگی و تشویق دوستان و خویشان، مرا بیش از پیش به روند کار برای ادامه‌ی تدوین و تنظیم صدها نکته و سخن آن هم پیرامون صاحبان اندیشه و نوشته‌ی گوشه‌یی از آسمان پرستاره‌ی دانش و ادب کشور نیکان و نیکی‌ها یعنی «تاریخ و فرهنگ هشترو»

۱- سوره مبارکه قلم/ آیه نخست (ن، قسم به نون که نام نور و ناصر حق یا لوح نور خداست و قسم به قلم و آنچه تا ابد در لوح محفوظه خواهد نگاشت)

امیدوارم می‌نمود و سرود روح‌نواز «حُبُّ الْوَطَنِ»^۱ نشأت یافته از پیوند و عاطفه‌ی ناگسسته‌ام به زادگاه و مهد سروری و بزرگواری، مرا بر آن می‌داشت تا حاصل تحقیقات و محصول پژوهش‌های چندین ساله‌ی خود را مرتب سازم و تدوین کنم و در معرض فاضلان و ادب‌دوستان هم‌وطن قرار دهم.

اینک، به لطف و هدایت ذات ربوبی جَلَّ شَأْنُهُ آن توفیق نصیب گشته و کتاب حاضر «مشتروود و دانشوران» تقدیم جامعه‌ی علم و اندیشه و هنر می‌گردد. بدان امید که این کوشش و خدمت ناچیز در نظر ارباب فضل و ادب پسندیده آید و نقد پژوهش‌گران عرصه‌ی تاریخ و فرهنگ، روشن‌گر راه نوسفران وادی تحقیق و عرصه‌ی نگارش و پشتوانه‌ی دوام کوشش و پژوهش نویسنده‌ی این مجموعه و برای طالبین منبعی فراخور و مورد رجوع باشد. اجر خدمت نیز همین خواهد بود که جوینده‌ای را به کار آید. چه خوش گفت زنده‌یاد «دکتر قیصر امین‌پور»^۲، شاعر ملی که شعرش مصداق واقعی خود را می‌یابد:

سر ابا اگر زرد و پژمرده‌ایم	ولسی دل به پاییز نسپرده‌ایم
چو گلدان خالی، لب پنجره	پُر از خاطرات ترک خورده‌ایم
اگر داغ دل بود، ما دیده‌ایم	اگر خون دل بود، ما خورده‌ایم
اگر دل دلیل است، آورده‌ایم	اگر داغ شرط است، ما برده‌ایم
اگر دشمنی دشمنان، گردنیم!	اگر خنجر دوستان، گرده‌ایم!
گواهی بخواهید، اینک گواه:	همین زخم‌هایی که نشمرده‌ایم!
دلی سربلند و سری سربه زیر	«از این دست عمری به سر برده‌ایم»

۱- حدیث «حُبُّ الْوَطَنِ مِنْ أَلْيَانِ» منسوب به رسول اکرم و نبی معزّز اسلام است که وطن دوستی را از پایه‌های ایمان می‌دانند و یادآور می‌شوند که قوام باورها و پایداری اعتقادات، در گرو پای‌بندی‌ها به سرزمین و موطن هر کسی است چه این که تفسیر عارف سالک و حکیم نامدار شیخ‌بهای از حدیث مورد بحث نیز حاکی از این که حدیث مربوط به وطن جغرافیایی و مسأله‌ی ناسیونالیستی و ملی‌گرایی نیست بلکه منظور حضرت از وطن، جایگاه اصلی روح انسان در بهشت برین است. شیخ‌بهای وطن‌پرستی معمولی و مرسوم در برخی جوامع را، نوعی دنیاگرایی و گونه‌نظری می‌شمارد و پیام انبیا را آخرت‌گرایی و مخالف این وابستگی‌ها می‌داند. او نغمه‌ی ملای روم را که فرمود:

مرغ باغ ملکوتم نیم از عالم خاک / دو سه روزی قفسی ساخته‌اند از بدنم

زمرمه کرده استدلال می‌کند که وطن مادی بخشی از دنیاست و چگونه ممکن است کسی که محبّت دنیا را سرچشمه‌ی همه خطاها می‌داند حبّ وطن را از ایمان بشمارد؟

۲- دکتر قیصر امین‌پور، شاعر و استاد دانشگاه (۱۳۳۸ - ۱۳۸۶ ه. ش)

اینک بیان چند مورد و یاد چند نکته:

۱ - از روزی که وارد مرکز تربیت معلم شدم و به خدمت آموزش و پرورش درآمدم، درصدد بودم تحقیقی راجع به سوابق تاریخی زادگاه خود و آبا و اجدادم داشته باشم و اگرچه از اوضاع و احوال منطقه، کم و بیش آشنایی داشتم، ولی مایل بودم بدانم که «هشترود» چه معنی می‌دهد؟ به چه علت و روی چه مأخذی این نام روی این دیار کهن گذارده شده؟

مختصات جغرافیایی، پیشینه‌ی تاریخی، سکونت اولیه، آداب و رسوم، سنن اجتماعی و عادات مردمان‌اش چگونه بوده؟ و اصل و نسب اقوام و قبایل ساکن در این سرزمین که خانواده حقیر نیز یکی از این طوایف را تشکیل می‌دهد، که بوده و به کجا ختم می‌شود؟ و خیلی سئوالات دیگر که ذهن مرا مشغول کرده بود. از این رو، هم‌سو با انجام کارهای روزمره‌ی فرهنگی، هر وقت موقعیت اقتضا می‌نمود و فرصت مناسبی دست می‌داد به بزرگان طوایف و خانوادگی، معمرین و مطلعین اهل خبره و علما و دانشمندان مراجعه می‌کردم و از سوابق دیرینه و آثار موجود مطلع می‌شدم. البته خویشان و دوستان خویم که به هدف و مقصد من آگاه بودند، مرا به مدارک تاریخی، آثار و کتب بازمانده راهنمایی و هدایت می‌فرمودند که مراتب حق‌شناسی و سپاسگزاری به اقتضای لطف و محبت‌شان، مادام‌العمر منظور نظر بوده و ان‌شاءالله نزد خدای متعال مأجور خواهند بود.

به هر حال طرح نگارش این مجموعه همان طوری که اشاره شد از دوران تحصیل در دانشسرای تربیت معلم همواره در کنار انجام کارهای روزمره‌ی اداری و فرهنگی و ادامه‌ی تحصیلات با من بوده و درخور وسع خویش و تا آنجا که توانسته بودم گام‌های مثبت یعنی یادداشت‌های مفیدی برداشته و پیوسته کوشیده‌ام.

لیکن نهال این تدبیر و تدوین در سال ۱۳۷۲ به دنبال سفر تاریخی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران) به شهرستان هشترود و چاپ مقاله‌ای تحت عنوان: «سفر رهبر انقلاب نقطه‌ی عطفی در تاریخ هشترود»^۱ آبیاری شد، و آن گاه با نگارش چندین مقاله‌ی دیگر پیرامون زادگاهم هشترود، موضوع تألیف این مجموعه‌ی فرهنگی و تاریخی در صدر برنامه‌هایم قرار گرفت و انگیزه‌ها و امکاناتی را برای جدی گرفتن این فکر ایجاد نمود و نوشتن برای فرزندان این مرز و بوم آغاز گشت. چه تعبیر زیبا و بجاست:

روح پدرم شاد که فرمود به استاد

فرزند مرا عشق بیاموز دگر هیچ

البته با این اعتقاد و امید که «وقتی عشق و اراده برای انجام کاری خیر و حرکت فرهنگی جدی‌تر می‌شود وسایل و ابزار آن کار نیز به لطف و کرم خدای رحمان و رحیم فراهم و پدید می‌آید» و اینک: «برگ سبزی است تحفه‌ی درویش»! و نگارنده در تهیه‌ی مدارک و تصاویر لازم برای تدوین و تکوین این مجموعه، در طول اقامت چندین ساله‌ی خود در شهرستان هشترود و تبریز، تکیه بر مشاهده‌ها و مسموع‌ها از بزرگان خانواده‌های محترم داشته با عنایت به آگاهی‌های به دست آمده از دست خط‌ها و منشورهایی که در تصرف بزرگان شهر و منطقه است و گفت و گو با علمای اعلام و استادان حوزه و دانشگاه، زمینه‌ی بحث‌ها را فراهم دیده اعلام می‌دارم که هیچ گونه تعصب ناپخته و نظرگاه خاص ناشی از کوتاهی و خامی اندیشه در باروری موضوع‌ها و انشای کلام دخالتی نداشته‌اند. سعی بر این بوده که حقیقت‌ها بیان و تاریخ آن گونه که بوده بازگو شود و هم‌سو با پژوهش محلی و منطقه‌ای با مراجعه به کتابخانه‌های بزرگی چون: کتابخانه و مرکز اسناد استان قدس رضوی (مشهد)، کتابخانه‌ی حضرت آیت‌الله‌العظمی مرعشی نجفی (ره) و گنجینه‌ی جهانی مخطوطات اسلامی، سازمان تبلیغات اسلامی (دارالتبلیغ) استان قم، کتابخانه‌ی ملی جمهوری اسلامی ایران، کتابخانه مجلس شورای اسلامی و مرکز اسناد انقلاب اسلامی (تهران) و مراکز فرهنگی استان شامل کتابخانه‌ی ملی (مرکزی) تبریز، سازمان اسناد ملی ایران (مدیریت شمال غرب کشور)، واحد تحقیقات و کتابخانه‌های اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان و موزه‌ی آذربایجان شرقی، دفتر پژوهش‌های تاریخی و فرهنگی «یحیی ذکا»، کتابخانه‌ی عمومی تربیت تبریز، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی و مدیریت نقشه‌برداری استان، واحد تحقیقات سازمان صدا و سیما (مرکز آذربایجان شرقی)، هم‌چنین در سفر به چند کشور مجاور، نظیر: عربستان سعودی، سوریه، جمهوری نخجوان، ترکیه و توفیق مراجعه به کتابخانه‌های معتبر آنها و نیز دیدار و استفاده از کتابخانه‌های دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمی در مراکز بعضی استان‌ها و شهرهای آذربایجان و هم‌چنین کتابخانه‌های شخصی برخی محققان و نویسندگان برجسته‌ی معاصر، از منابع و مراجع‌های معتبر با رعایت امانت، یادداشت‌برداری و بهره‌گیری شده، نقل مطالب به صراحت و مستند انجام یافته است و در این راستا، گاهنامه‌ها و نشریات علمی و ادبی نیز مورد توجه و نظر قرار

گرفته که در جای جای مجموعه، برای خوانندگان عزیز و اهل فرهنگ و معرفت معرفی شده‌اند.

۲- به پاس توجه خاص و عنایت‌های بی‌دریغ و تعلیم‌های بزرگوارانه‌ی روان‌شاد والد بزرگوارم که در واقع اولین معلم در تربیت و تعلیم و ارشادم بوده است. یعنی حضرت حجة الاسلام والمسلمین آقامیرزا علی اصغر علامی «طاب ثراه»، آثار معنوی و برکات این اثر تاریخی و فرهنگی را به روح پرفتوح ایشان اهدا می‌نمایم و از روح پاکش انتظار دعای خیر دارم.

۳- اهل ادب و اصحاب قلم به این معنا آگاهی دارند که تنظیم و تدوین پژوهش‌های به عمل آمده بر اساس منابع گذشته و حال، از طرفی با توجه به گونه‌گونی‌های ناشی از سبک نگارش و نیز باورها و نظرگاه‌های متفاوت و از سویی نظر به رعایت امانت در بازگویی سخن‌ها و نوشته‌ها و همچنین سخن گفتن از مردمی روشن‌ضمیر در خطاب به جمع و ملتی آگاه و شریعتمدار که خود در زمینه‌های گوناگون علمی و مسائل اجتماعی ارباب فضل و ادب و اهل نظرند سنگین بوده خصوصاً ورود به حوزه‌ی پژوهش و تألیف سخت‌تر بوده، مستلزم جرأت و شجاعت است اما سپاس‌گزار درگاه ذات اقدس اله و ممنون منت‌ها و هدایت‌ها و لطف‌های اویم که: «ما توفیقی الا بالله»^۱

بنابراین با توکل به عنایت‌های ذات باری، بهره‌مند از رهنمودهای سرورانی شدم که: «ذلک الفضل من الله»^۲ و بدین گونه شد که در نوشتن ابعاد زندگی بعضی مشاهیر علمی شهرستان هشترو، از مساعدت‌های تجربی بزرگانی هم‌چون خطیب شهیر هشترو حجة الاسلام والمسلمین مرحوم حاج میرزا حسن آقا واعظی (طاب ثراه) و اعلم العلماء حضرت آیت الله العظمی حاج میرزا محمد علامی هشترویی (دامت برکاته) که خود یکی از مفاخر علمی آذربایجان و از خاندان فضل و ادب می‌باشند^۳، بهره‌مند شده موفق به درک حضور و استفاضه‌ی معنوی از محضرشان گشتم و هم‌نوا با ترنم دل عارف بزرگ شیراز شدم که چنین زمزمه می‌کند:

ساقی، از باده از این دست به جام اندازد

عارفان را همه در شرب مدام اندازد

۱- هود/ آیه ۸۸

۲- نساء/ آیه ۷۰

۳- رجوع شود به جلد دوم، فصل چهارم، صفحه ۹۲۹ کتاب حاضر.

وظیفه‌ی خود می‌دانم ضمن مسألت علو درجات، و آرامش روح عالم ربّانی جناب آقای واعظی و اجداد طاهرینش (اعلی الله مقامهم)، یادآور و سپاس گزار منت فقیه فرزانه، استاد عالی رتبه، آقاموی بزرگوارم حضرت آیت الله علّامی هشترودی (آدام الله عزّه) باشم از این رو که مرا در مراحل تدوین و نگارش کتاب چه با بیان و چه با قلم رهنمون شده ضمن تشویق و ترغیب پدران، اطلاعاتی ارزشمند پیرامون علما و فضلا در اختیارم گذاردند، امیدوارم این کتاب واکنش ناچیزی باشد به زحمات و مجاهدت سترگی که معظم له در عمر بابرکت خود، برای نشر علم و زنده نگه داشتن ارزش های معنوی اسلام در میان مردم به طور عام، و حوزه های علمیه به طور خاص صورت داده اند. از درگاه احدیت اجر عظیم و توفیق روزافزون همراه با طول عمر باعزت برای ایشان خواهانم.

۴- عرضه‌ی مجموعه‌ای به انگیزه‌ی نمودی از جلوه‌های برجسته‌ی تاریخ و فرهنگ بخشی از سرزمین اندیشه و حکمت و پایگاه ادب و هنر یعنی ایران اسلامی آن گونه که شایسته‌ی مردم فهیم و قدرشناس و مردان و زنان سخت کوش و متمدن شهرستان هشترود و چارواپاق گردد، نیازمند نگارش مناسب و عاری از برخی نقص های احتمالی در مراحل مختلف و روند کاری بود و از آنجا که این کار سخت و طاقت فرسا را به تنهایی، ولی با توکل بر خدا شروع کرده بودم به مرور زمان دریافتیم که عده‌ای از دوستان علاقمند و استادان معزز حوزه و دانشگاه با تمام بزرگواری و امان نظر، بنده‌ی حقیر را در این حرکت فرهنگی یاری و پشتیبانی می‌نمایند. در این فرصت بود که با بسیاری دیگر از بزرگان، نویسندگان و پژوهشگران فرهیخته آذربایجانی در اقصی نقاط داخل و خارج کشور آشنا شدم. به طوری که در طی چندین سال متوالی با بهره‌مندی از رهنمودهای لازم و ضروری عزیزان، این مجموعه را به نیکی و آن گونه که مطلوب بود به پایان بردم:

دوش گفتم بکند لعل لبش چاره‌ی من

هاتف غیب ندا داد که آری بکند!

لذا، بدین وسیله ممنون از لطف‌ها و متشکر از زحمات‌های همه‌ی دوستان دانش پژوهان فرهیخته هستم که پیوسته راهنما و راهگشا بوده‌اند و البته اسامی نام مبارکشان به شرح موجود در بخش پایانی کتاب حاضر ذکر گردیده است که براساس ارادت و اخلاص دیرینه و ارتباط نزدیک، همواره به عنوان شاگردی سراپا گوش در محضرشان خواهم بود و هم‌چنان در محفل علمی و معنوی اساتید بزرگوار مستفیض خواهم گشت.

۵- از همسر خانم منافور حقیقی که هم‌سو با انجام وظایف زندگی مشترک‌مان و تربیت دو عطفیه‌ی الهی و دوشاخه‌ی باطراوت زندگی یعنی «الهی» و «فرشاد» و فداکاری هر سه در وادی تعلیم و تعلم، همگام با علم‌آموزی و تلاش و بردباری، همواره دستیاری صادق و صبور و مشوق و همراه من در این کار فرهنگی و پژوهشی بودند، بسیار ممنون و متشکرم. که طبعاً راهم را در حوزه‌ی «فرهنگ» و «پژوهش» ادامه خواهند داد.

۶- فراخوان هرگونه آگاهی، نوشته، سند مکتوب و تصویر جهت تدوین و تألیف این مجموعه‌ی فرهنگی در یاد و نگهداشت مفاخر و مشاهیر هشتروند و چاراویماق پاسخ بزرگوارانه و بالاتر از حدانتظار را به دنبال داشت زیرا، چون:

مژده‌ی وصل به رندان خرابات رسید

تا گه‌ان غلغله و رقص و طرب برپا شد «امام خمینی (قدس سره)»

و دست‌های محبت و انس علاقمندان به افتخارات و فضیلت‌های دینی و فرهنگی، ما را غرق لطف‌های بی‌شائبه‌شان نمود و انبوهی از نامه‌ها، سندها، مدارک تاریخی، تصاویر و آثار علمی - تألیفی چاپ شده و نشده، منابع ارزشمند و نسخ خطی به این جانب رسید که موجب دلگرمی و انگیزه برای جدی گرفتن هدف موردنظر، مایه‌ی تحکیم و تقویت، پایه و بنیان تحقیق و تدوین و بالاخره پشتوانه‌ی این مجموعه‌ی گران‌قدر گشت تا آنجا که:

قطره‌ی باده ز جام کسرت نوشیدم

جانم از موج غمت هم قدر دریا شد «امام خمینی (قدس سره)»

اما، این همه گنجینه‌ی ارزشمند را در کتابخانه‌ی شخصی‌ام به نام تک‌تک صاحبان اثر و سند محفوظ می‌دارم و سپاسگزار همه‌ی کسانی هستم که ضمن برخورد کریمانه، سهم و نقشی در این حرکت فرهنگی داشتند و حقیر بی‌بضاعت را بی‌شائبه و با همه‌ی عزت پذیرفتند و با مراودات مستمر و گاه از طریق مکاتبات و مذاکرات و بازگو کردن اطلاعات و آگاهی‌های تاریخی و ارزش‌های دینی و ملی همراه با رهنمودهای سازنده و تذکرات سودمند و به موقع، زمینه‌ی تحقیق و تفحص و افزودن اطلاعات را برای نگارنده فراهم نمودند و داشته‌های خویش را بی‌دریغ در اختیارم گذاردند. امیدوارم بتوانم مجموعه‌های بعدی را پربارتر ارائه نموده و برای تبیین هویت تاریخی و فرهنگی دیارمان که یک ضرورت انکارناپذیر و سرمایه‌ی عظیم ملی و میهنی است، رسالت خویش را به عنوان یک مسلمان هم‌وطن به خوبی انجام دهم.

۷- در این نوشتار به تناسب بحث، شرح زندگی و سیر سلوکی و سلوک عرفانی علما و روحانیون و شخصیت‌های علمی، فرهنگی و سیاسی به تفصیل و گاه به اجمال در آن یاد شده و به مقتضای کلام، از گروه‌ها، خاندان‌ها و اشخاص نام برده شده که مورد نظر خاص ما نبوده و هدف‌مان مطرح کردن نظرگاه‌های غیرعلمی و غیردینی و تبلیغ این گونه مسائل نبوده است. لیکن انسجام و پیوند سخن سبب برخی ضرورت‌ها و ذکر مقوله‌هایی شده است.

به هر حال آن چه در پیش‌روی دارید حاصل پژوهش و تحقیق در حد توانایی و حاصل کار و کوشش ۱۰ ساله‌ی نگارنده که بهترین ایام از عمر خویش را با صرف‌نظر از منافع و زندگی خود و فارغ از گرایش‌های منطقه‌ای، سیاسی و یک‌سونگری و صرفاً جهت روشن شدن حقایق تاریخی و احیاء آثار گذشتگان در مکتب بزرگان علم و دین و در محضر اساتید حوزه و دانشگاه در ۷ فصل به طور مجزاً و منظم به رشته‌ی تحریر درآمده و برای استفاده‌ی فرهنگ‌دوستان و علاقمندان به تاریخ و فرهنگ دیارمان به زیور چاپ آراسته شده و اینک به مردمی روشن‌ضمیر و مردان و زنان صاحب فضل و ادب به ویژه مردم فرهنگ‌پرور آذربایجان و اهالی علم‌دوست و بزرگوار مناطق هشترود و چاراویماق تقدیم می‌گردد.

بنده‌ی عاصی ادعا ندارد که «هشترود و دانشوران» را یک مجموعه‌ی کامل و بی‌عیب و نقص معرفی نماید. ای بسا، هر آن چه که باید درباره‌ی هشترود، این دیار کهن در سرزمین اندیشه و حکمت یعنی آذربایجان نوشته شود شاید به وسیله‌ی هشترودشناسان فرهیخته و صاحب قلم بیان شده و برای آنان تازگی نداشته باشد. ولیکن باید گفته شود که نگارنده کاری را شروع کرده که در نوع خود در تاریخ و فرهنگ این منطقه بی‌سابقه است مع‌الوصف معتمد که حرکت اولیه و گام‌های نخست آغاز گشته، امیدوارم سرآغاز مطالعات وسیع‌تر و پژوهش‌های جامع‌تر این مناطق و مردمان پاک و دلاور باشد و این هدف در آینده تداوم یابد و اصحاب قلم و صاحبان اندیشه و خرد اثر شایسته‌تری بیافرینند و نشر این مجموعه، زمینه‌ساز تألیف و تدوین کتاب‌های ارزنده و تحقیقات بعدی در معرفی معارف و مشاهیر علمی، ادبی، فرهنگی، هنری و سیاسی شهرستان هشترود و چاراویماق گردد. بسیار ممنون خواهم بود افراد مطلع و اشخاص حقیقی و حقوقی ضمن اعلام نظرات اصلاحی و ارشادی خود، هر گونه مطالب، تصاویر و اسناد مرتبط با مباحث این مجموعه که صرفاً ماهیت علمی، فرهنگی، تاریخی، ادبی، هنری و اطلاع‌رسانی داشته

باشد به نشانی نگارنده ارسال فرمایند تا ان شاء الله در چاپ بعدی به نام صاحبان آثار مورد استفاده قرار بگیرد. ضمناً چنان که لغزش و سهو و خطایی در این مجموعه مشاهده می‌نمایید در مقام رفع نقیصه با ذکر منبع و ارائه‌ی مدرک، آن گونه رفتار کنید که کریمان کنند چه این که: «بزرگان خرده بر خردان نگیرند»

هر که شد محرم دل در حرم یار بماند و آنکه این کار ندانست در انکار بماند
اگر از پرده برون شد دل من، عیب مکن شکر ایزد که نه در پردی پندار بماند

«حافظ»

مقصودمان، تجلیل از دانشمندان و اندیشه‌وران و بزرگداشت تلاش‌ها و کوشش‌های انجام شده برای آرامش و سعادت خلق خدا و ادای دین نسبت به موطن خویش و فرهنگ بالنده‌ی آسمان اندیشه و معرفت و ترسیم سیمای شهرستان «هشتروده»، در تابلویی به بلندای حیات پربرکتش و شان و شعور و کیاست مردمان باغیرتش بوده و مقصودمان، تقرّب در محضر ذات ربوبی و خشنودی پروردگار عالمیان که رضایت او بالاترین رضایت‌هاست. «یَهْدِي بِاللهِ مَنْ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ...»

تبریز - ۱۸ ذیحجه الحرام ۱۴۳۱ هـ. ق.

برابر با چهارم آذرماه ۱۳۸۹ هـ. ش.

احمد علامی

(ذرائع اسم نویسنده می «علامی هشترودی»)